

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny
Bratislava

ISSN 1339-4908

SLOVENČINÁR

Časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny

Ročník 5 • 2018

2

SLOVENČINÁR

ČASOPIS SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE UČITEĽOV SLOVENČINY

ROČNÍK 5●2018●ČÍSLO 2● Vychádza trikrát ročne

Hlavný redaktor:

prof. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD. (*Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*)

Výkonná redaktorka:

Mgr. Slávka Krištofová (*Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*)

Redakčná rada:

PhDr. PaedDr. Martin Bodis, PhD. (*Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*)

PhDr. Xénia Činčurová, PhD. (*Súkromná základná škola waldorfská, Bratislava*)

doc. PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD. (*Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*)

red. prof. dr. Boža Krakar Vogel (*Filozofická fakulta Univerzity v Ľubľane*)

Mgr. Renáta Ondrejková (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave*)

prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc. (*Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*)

Mgr. Eva Péteryová (*Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania v Bratislave*)

Mgr. Viera Sabová (*Stredná priemyselná škola stavebná, Veľká okružná, Žilina*)

prof. PaedDr. Eva Vitézová, PhD. (*Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave*)

Vydavateľ:

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny

Panská 26, 811 01 Bratislava

Web: <http://www.sausba.sk>

e-mail: 2002saus@gmail.com

Výtvarný návrh obálky:

Ada Poklač a Dušan Weiss

ISSN 1339-4908

OBSAH

ŠTÚDIE

Ivica Hajdučeková: <i>Láska s emblémom červeného maku. K recepcii a percepcii poézie Maše Haľamovej</i>	3
Mária Stanková: <i>Tvorivé písanie vo výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka</i>	11

NÁMETY A ROZHĽADY

Tatiana Laliková: <i>Z urbanonymie historického jadra Bratislavy</i>	20
Zuzana Hovancová: <i>Poznanie seba</i>	27

JAZYKOM O JAZYKU

Lucia Jasinská: <i>Používanie slova charakteristika v pluráli</i>	34
---	----

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Petra Štefánová: <i>Literárna exkurzia 2018</i>	37
Miriama Filčáková, Natália Prochyrová, Katarína Vojteková: <i>Literárna kalokagatia alebo Syntéza zmyslov</i>	41

INFORMATÓRIUM

Zuzana Kovaľanová: <i>11. ročník Olympiády zo slovenského jazyka a literatúry</i>	45
Renáta Ondrejková: <i>10. konferencia Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny v Bratislave</i>	46
<i>Záver 10. konferencie Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny 18. – 19. 10. 2018</i>	51

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV	52
--	----

LÁSKA S EMBLÉMOM ČERVENÉHO MAKU (K RECEPCII A PERCEPCII POÉZIE MAŠE HAĽAMOVEJ)

Doc. PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*

Slovenská poetka Maša Haľamová (1908 – 1995)¹, literárnou históriou zaradovaná do medzivojnovnej poézie, bola už v čase svojej tvorby prijímaná ako osobitý zjav – solitér. Literárni kritici stále presvedčivejšie konštatovali a literárni teoretici to potvrdzovali, že nepodliehala vplyvom moderného umenia (*artizmus*), ale kráčala svojou vlastnou cestou. Azda najvýstižnejšie prenikol do podstaty jej literárneho postavenia Milan Rúfus, komentujúc ho slovami: „V tomto pestrom a hlučnom orchestri jediná struna Maše Haľamovej zaznela obdivuhodne čisto, presne. A podľa toho aj bola prijatá.“²

Porovnávaním poézie Maše Haľamovej s tvorbou iných autorov sa síce odhaľovala generačná zhoda tém (najmä v okruhu ľudskosti a lásky) a tiež príbuznosť poetík (českých básnikov, slovenskej literárnej moderny či ženskej línie súdobých poetiek), no z ich priamych vplyvov sa vymkla. Aj preto sa modernosť poézie Maše Haľamovej poprieť nedala, avšak jej uplatnenie bolo natoľko svojbytné, že ňou presahovala rámec teoretických pokusov o lineárne priradenie. Bez nadnesenia možno povedať – vynímala sa. Charakterizovala ju totiž dostredivá energia básnickej výpovede (*fokálnosť*), či priam spovede, ktorá bola nevýbojným, no vo svojej podstate prítlačivým vzorom umenia vysokých mravných hodnôt (*frónésis*). Nie je preto udivujúce, že v mnohých recenziách sa zopakovali tie isté slová: „Blahoslavení sú, ktorí hovorili / a nepovedali viac, než čo povedať mohli / vo dňoch sviatočných“³ (Ivan Krasko).

Pre čitateľa to však znamená, že „tradičné čítanie“ Haľamovej poézie (*receptia*) nemusí priniesť uspokojivý výsledok. A možno práve nenaplnené očakávanie si vyžiada iné riešenie (*čitateľská stratégia*) a vyprovokuje k odhaľovaniu skrytých významov (alúzia). Tie sú v umeleckej výpovedi Maše Haľamovej dôležité. Veď ani *Dar* nie je každodenným darom, ani *Červený mak* nie je iba poľným kvetom a ani v prežívanej smrti nechýba láska... Avšak cesta k nevšednému zážitku so zdvojeným významom nie je priamočiara. Je priam rozprávková (*mýtická*), pretože začiatok s koncom sa v nej napokon spojí (*hermeneutický kruh*) a skúsený čitateľ (*percipient*) si priamo v tajomnom strede nájde hľadaný poklad – posvätnú lásku prameniacu zo živého pulzujúceho S/srdca (*spiritualéma*). Postupným

¹ Príspevok zameraný na (re)interpretáciu básnickej tvorby M. Haľamovej je venovaný 110. výročiu jej narodenia.

² RÚFUS, M.: Doslov. In: RÚFUS, M.: *Dar*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964; s. 150.

³ KOVALČÍKOVÁ, E.: Vo vlastnom srdci musíš niesť elixír života. Rubrika: Náš hosť. *Rolnícke noviny*, 19. 8. 1988. In: Literárny archív, Slovenská národná knižnica v Martine, príř. č. 3476/04.

ŠTÚDIE

odhaľovaním duchovného tajomstva (*anagogický zmysel*) môže čitateľ vnútorne dospievať (*metanoia*). Ved' nie náhodou dostala poézia Maše Haľamovej prívlastok: **ušľachtilá**. No aj tá najprv musela prejsť neľahkou cestou...

Počiatky tvorby Maše Haľamovej siahajú síce do rodinného zázemia v rodnej Blatnici, no pod tlakom životných okolností sa formovali mimo neho. Prvú báseň napísala po smrti babičky v korune rozkvitnutej jablone a tá druhá – *Slovan drotar* (dodnes zachovaná v Literárnom archíve SNK) vznikla v Starej Pazove, kde sa osemročná Maša po skone matky ocitla. Bola poznačená smútkom za strateným domovom.

Maša Haľamová (1908 – 1995)
(Literárny archív SNK v Martine: SH 3/65, Podobizeň Maši Haľamovej z rokov 1924 – 1925.
Fotograf: Vinci Dlouhý, Bratislava)

Mladá poetka po návrate do poprevratovej vlasti stále viac upútavala literárne nadaných kolegov aj odborníkov. Š. Krčméry jej v *Slovenských pohľadoch* uverejnil prvú báseň – *Zo sanatória* pod pseudonymom Zornička. Za debutovú básnickú zbierku *Dar* (1928) nielenže získala polročný študijný pobyt v Paríži (v Sorbone), ale aj uznanie prevažnej časti literárnych kritikov, ktorí vyzdvihovali úprimnosť jej žensky subtílnych básní a zároveň

poukazovali na ich výraznú hudobnosť, rytmicko-melodickú spevnosť, nezabúdajúc pritom ani na duchovný rozmer (*spiritualita*). Už vtedy bolo mnohým jasné, že autorka má dar nielen si vyspievať dušu, ale aj rozochvieť srdce, rozozvučať strunku a zanechať nevšedné rezonancie v pestrosti vyznania, piesne, balady, modlitby, žalmu, elégie či legendy (*lyrická poézia*).

Aj druhou básnickou zbierkou *Červený mak* (1932) svoj neobyčajný talent potvrdila. Na predchádzajúce tematické okruhy lásky, ľudskej i tej božej, chýbajúceho domova a materinskej nehy nadviazala spirituálnym prehĺbením prírodných motívov (*tradícia protestantskej poézie*), s ktorými sa vo Vysokých Tatrách na dlhých tridsať rokov zžila. Prírodná scenéria Štrbského plesa, limby, jedle, brezy i kosodreviny vystriedali červený mak, materinu dúšku aj ruže, aby otvorili vysokohorský priestor do výšok, až k nebesám. A tak vnímavý čitateľ prežíva sugescie lásky a spolu s lyrickým subjektom odhaľuje jej duchovný potenciál (*spiritualita, spiritualéma*).

„Prežiť život nie je poľom prejsť.“ – napísala autorka vo svojich spomienkových esejách (*Vyznania*, 1988). Aj pre ňu život pripravil nečakaný zráz. Smrť manžela. Najprv sa vrátila do Martina, a potom zamierila do nížin, k blízkym ľuďom pri brehoch bratislavského Dunaja. Redakčná práca vo vydavateľstvách Osveta a Mladé letá dali ďalším rokom jej života zmysel. Obetavou a tvorivou prácou dosiahla spoločenské uznanie, ktoré prijala v podobe titulov zaslúžilá umelkyňa (1968) a národná umelkyňa (1983).

No napriek tomu sa na odvrátenej strane života borila s vlastnou bolesťou. Po strate najbližšieho človeka, manžela, ju pretavila do básnickej zbierky *Smrť tvoju žijem* (1966). Spomienky na spoločné chvíle v lone tatranskej prírody vystriedali zásadné otázky z hranice života a smrti (*transcendencia*). Jej verše zaznievali po takmer tridsiatich rokoch tak ako predtým – z úprimnej hĺbky duše – a podmaňovali si srdce človeka... (*homo spiritualis*). Spájala nadšencov umenia (*alternatívna transcendencia*) neviditeľným putom iniciovaného slova, ktoré vyvieralo z hĺbky poetkinej duše (*verbum interius*) a zaznievalo v úprimnom slove srdca (*verbum cordis*), aby šírilo ľudsky prenikavé duchovné posolstvo.

Preto nefalšovaný cit, empatia, ponor či vhľad sú tými najdôležitejšími ohnivkami v komunikačnom reťazci medzi Mašou Haľamovou, autorkou spirituálnej poézie, a jej priaznivcami. Kľúč k tajomstvám jej obohacujúceho básnického slova si nosí každý vo vlastnom ohnisku (*fókus*). Stačí sa zanietiť...

Interpretačné inšpirácie (*Dar* a *Červený mak*)

V prvom vydaní zbierky *Dar* (1928), ktorú edične pripravoval J. K. Garaj v spolupráci s autorkou, je zahrnutých dvadsaťjeden básní, rozdelených do štyroch častí podľa tematického zamerania: *Dar*, *Z kancionálu*, *Zo sanatoria*, *Epilog*. Vstúpme do básnickej výpovede s hypotézou, že duchovný rozmer v nich nie je len kultúrnym nánosom či zdedenou konvenciou, ale zvnútorneným životným postojom. Významové vyústenie zbierky môžeme sledovať v jej rámcovaní, v úvodnej a záverečnej básni. Myšlienkový odkaz oboch významovo príblyhých básní – *Dar* a *Legenda* – nadobúda ucelenú podobu.

V emblémovej básni *Dar*⁴ z rovnomennej časti zbierky sa v tvorivom princípe výšivky spája výnimočný materiál (hodváb) s prírodnou krásou poľnej kytice. Vo farebnej škále,

⁴ V rukopisnej zbierke bola báseň datovaná: Bratislava, máj 1926. In: LA SNK, príř. č. 3724/2009.

vyjadrenej explicitne aj implicitne, je zastúpená červená (mak), svetlofialová (lilavé si-rôtky), modrá (nevädza) a zelená (lístky) s dominanciou bielej⁵ (biely hodváb, sneh krajky, biela holubica). Ich významové jadro tvoria duševné poryvy: bolestné trápenie, osirotenosť s vertikálnym ukotvením v slovenskom nebi s presahom k transcendentnu a v oku nevädze zastupujúcom dušu, tvoria synekdochicky zvnútornenú nadčasovú os hodnoty domova – vlasti, a to až v nadzemskom chápaní. Obrat v prežívaní lyrického subjektu prichádza po antiklimaktickom reťazci motívov (krvavej) výčitky, žiaľu, smútku. Je vyjadrený v symbolike zelených lístkov, motíve mladosti a nádeje. V konotácii zelenej ratolesti (ako alúzia na jarné znovuzrodenie a Zelený štvrtok) sa tak vo významovom poli roztvára axióma duchovnosti. Pomyselné vyrovnanie s funkciou „stredú“ predstavuje osamostatnený verš: „Do snehu krajky vpletiem holubicu bielu.“ Biela holubica ako konvenčný symbol mieru tu nadobúda nové konotácie. Na okraji vyšívaneho obrazu symbolizuje presah do nového života v znamení Ducha Svätého a zároveň, v duchu biblických konotácií Piesne piesní, je duchovným znamením zaľúbenia. Predznamenáva zmierenie ako akt duchovného prijatia nevyhnutného údelu (utrpenia z deficitu lásky), ale aj obrodzenia, ktoré sa uskutočňuje vo vzťahu k Transcendencii. Lyrický výkyv sa detenzívne uzatvára v záverečnom trojverší:

*Keď cesty zarastú trnám a hložíam –
dar svoj ti donesiem v jednu nedeľu
s úsmevom božím.*

Pomyselná rozprávko-mýtická cesta dostáva duchovný význam. Religióznou spirituálitu zastupuje sakrálny čas duchovného zmierenia – nedeľa, ktorá je v kresťanstve spätá s obradom obetovania a Božej milosti. Vyšívany obrázok ako dar je sebahodnotiacim tvorivým gestom, v ktorom sa lyrický subjekt vyrovnáva s emocionálnym zlomom: revitalizácia životného postoja a citových väzieb sa uskutočňuje prostredníctvom vzťahu k Bohu, k tzv. „veľkej“ Transcendencii. Trojičná os – postupujúca od alúzie na Ježišovo poslanstvo nádeje cez symboliku Ducha Svätého až ku gestu zmierenia skrze symbolické obetovanie daru z lásky – lyricky kóduje duchovné poslanstvo, ktorým autorka nielen motivicko-symbolicky, ale aj ideovo a axiologicky predznamenala svoju ďalšiu tvorbu. V nej synchronizácia prírodného obrazu a psychického stavu so spirituálnym významom zaujala stále miesto: lyrický výkyv sa vyrovnáva presahom do religiózne-spirituálnej sféry, kde nadobúda nový – duchovný zmysel. Jeho ohniskom – zjednocujúcim Stredom – je Božia láska.

V poslednej časti zbierky *Epilog* je jediná báseň *Legenda*⁶. Je zároveň prvou aj poslednou, uzatvárajúc tak zbierku v magickom palindromickom pohybe, t. j. v „zakľúčení“. V Legende hovorí lyrický subjekt o dare lásky, ktorou ľudia márnili, a zato ich žaluje:

⁵ Symbolika farieb je výpovedná a emócie sú jej synchronizovanou obdobou.

⁶ Podľa personálnej bibliografie bola prvýkrát publikovaná v časopise *Živena*, ročník 16, marec 1928, č. 1, s. 77. In: MASÁROVÁ, J. (ed.): *Haľamová, Maša. Blatnica 28. 8. 1908. Personálna bibliografia*. Martin : Okresná knižnica v Martine, 1978, s. 19.

ŠTÚDIE

*Posúď, Bože,
tú žaloba
človeka:*

*že mu srdce
– choré láskou –
preteká!⁷*

Za nevďačnosť žiada Boží trest – odňatie daru lásky. Lyrické jadro legendického príbehu tak nadobúda žalmický spád. Antitézou lásky obe rámcové básne kódujú zjednocujúci zmysel: láska je posvätným Božím darom, ktorý človek môže osláviť aj sprofanovať..., no otázkou je – aké bude potom jeho srdce?

Voľba (hermeneutického) kruhového postupu interpretácie – počnúc básňou *Dar*, postupným odkrývaním významových súvislostí, priamych aj nepriamych odkazov na duchovnú sféru (symbolov a znamení), až k jej „zakľúčeniu“ v poslednej básni *Legenda* a objasnením významovej komplementarity prvej a poslednej básne vo funkcii antitetického rámcovania – prináša rozpoznanie duchovného zmyslu básnického celku, tajomstva jeho živého pulzujúceho stredy: Láska je Božím darom v srdci človeka.

V zbierke *Červený mak* (1932)⁸ je dvadsaťdva básní zaradených do šiestich číslovaných oddielov. Aj v tejto zbierke, podobne ako v prvej, nachádzame tému lásky (mileneckej aj materinskej), osamotenía, prírody, života a smrti, ale aj duchovnosti. Opäť sú v nej básne so spomienkou na matku, ale tiež s dojmami z Paríža.

Tematický synkretizmus v emblémovej básni *Červený mak*⁹ prepája obraz tatranskej prírody, jej vysokohorskej klímy, s láskou aj s rozmerom duchovnosti. Životodarné slnko, jeho tvorivá sila v kráse kvetu je prejavom milosti:

*Keď slnce vykúzli
zo skalnej zeme kvet,
je to milosť.*

Prírodný svet je v očiach lyrického subjektu prejavom účinkujúcej Božej lásky. Červený mak, tradične chápaný ako symbol pomínelosti, dočasnosti, konečnosti a tiež krehkosti, je tu neobyčajným hosťom z krvi či lásky (implikujúc frazeologizmus: Host do domu, Boh do domu). Alúziou na obeť Krista a Božieho daru lásky vnáša do vnímania krásy sveta – pars pro toto – posvätnú hodnotu. V pokračujúcej paralele kladie do protikladu k symbolike maku lásku milého – lekára, záchrancu života reprezentujúceho etický rozmer nádeje. Predstavuje rozvážny mužský náprotivok (intelektuálny typ) k nehatenej ženskej emo-

⁷ Verš básne *Legenda* z prvého vydania zbierky „*tú žaloba*“ má vo výbere z poézie *Komu dám svoju nehu* (Mladé letá, 1968) upravené znenie: „*tu žaloba*“. In: HALAMOVÁ, M.: *Komu dám svoju nehu*. Bratislava : Mladé letá, 1968, s. 27.

⁸ Vychádzame z prvého vydania zbierky: HALAMOVÁ, M.: *Červený mak*. Praha : Svaz slovenského študentstva v Bratislave, 1932. s. 53.

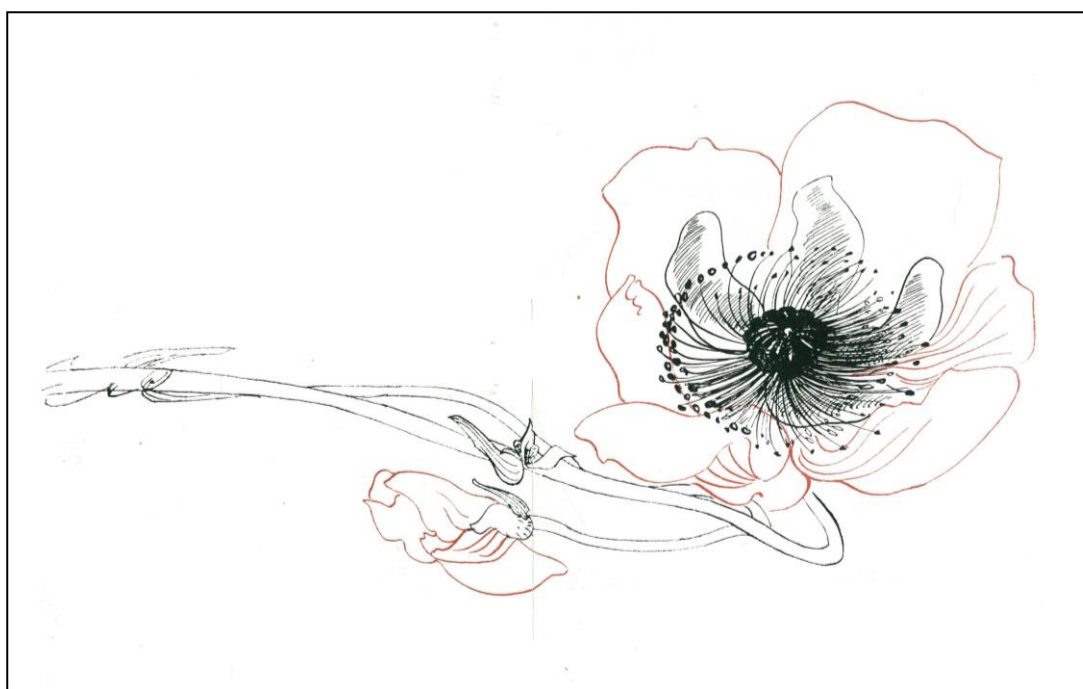
⁹ Podľa personálnej bibliografie bola báseň prvýkrát publikovaná v časopise *Slovenské pohľady*, ročník 46, jún – august 1930, č. 6 – 8, s. 362 – 363. In: MASÁROVÁ, J. (ed.): *Halamová, Maša. Blatnica 28. 8. 1908. Personálna bibliografia*. Martin : Okresná knižnica v Martine, 1978, s. 21.

ŠTÚDIE

cionalite, ktorá cez svoju prizmu ponúka odlišný pohľad na život:

*Hľad' dnes mojimi očami,
pohraj sa s makom červeným,
a prijmi moju lásku.*

Senzuálne vnímanie florálnej krásy a prijatie lásky ženy evokujú synchronizovanú paralelu a iniciujú (emocionálne) otvorenie sa voči rôznorodým podobám Daru. Spojenie krásy a lásky je kľúčom k integrujúcej jednote esteticky a emocionálne prežívanej duchovnosti, tvoriac tak kreačný potenciál spiritualémy. Sebaapresahujúci duchovný rozmer života akoby tak spájaj „malú“ aj „veľkú“ t/Transcendenciu do jedného viacrozmerného celku.

Ilustrácia zo zbierky *Červený mak*
(Literárny archív SNK v Martine: Maša Haľamová, príř. č. 3455 -03-5)

Posledná báseň zbierky má názov *Tuláčka*¹⁰. Zaznieva v nej neuskutočniteľná túžba prekročiť hranice priestoru (jazera na čľne) a vydať sa do sveta (po mori na kraj sveta). Rozprávko-mýtické motívy evokujú intelektuálne vyjadrený lyrický problém, a ten má vo svojej protirečivosti spirituálne vyznenie – čľovek je na pozemskej púti spútaný láskou: „Čľovek si srdcom ukuje okovy / a v nich žiť musí.“ Oxymoron sebaapresahujúcej a zároveň sebaobmedzujúcej lásky je svedectvom duchovného dozrievania, ktoré zasahuje do myslenia, prežívania a konania lyrického subjektu. Vedomie zodpovednosti v eticky ukotvenom postoji je prejavom prerodu od prevahy afektívneho prežívania lásky k vyváženému

¹⁰ Táto báseň bola publikovaná v časopise *Elán* (roč. II, 1931, č. 1, s. 4) pod názvom *Tuláčka* (datovaná: Štrbské Pleso, august, 1931).

harmonickému typu.

V konfrontácii s úvodnou emblémovou básňou *Červený mak* nie je už láska v básni Tulácka len pankalistickejšie poňatým citom (s prevahou emocionálno-estetické stránky prežívania viery), ale láskou eticky pevne ukotvenou v zodpovednosti za putá, ktoré vytvorila. Aj preto neodletí s divokými husami, ale po plavbe člnom sa k jej brehu stále vráti...

Pohyb v kruhu spája rámcujúce básne *Červený mak* a *Tulácka* do jedného zmysluplného celku. V ňom sa mení podoba lásky: od prejavov náklonnosti, vyznania dospela k pevnému putu – storgé. Dozrel v ňom aj lyrický subjekt, o čom svedčí hĺbka poznania v múdrosloví: „Človek si srdcom ukuje okovy / a v nich žiť musí.“ Na tomto mieste sa môžeme v duchu hermeneutickej metódy opýtať, kde je jeho stred – ohnisko.

Tulácka je posledným ohnivkom nadobudnutej životnej múdrosti, v ktorej sa skrýva znásobené tajomstvo spiritualémy: láska spútaných srdc je zjavovaná v priestore, lebo domov je genius loci a posvätná láska v ňom udalosťou obety. Jej pulzácia je odozvou ľudských srdc na tajomstvo epifánie. A tak sa potvrdzuje, že červený mak je hosťom a symbolom zároveň. Na pozadí mystického významu čísla šesť sa v symbole kvetu skrýva „pečať“ kristocentrickej múdrosti: láska je Alfa a Omega.

Z (re)interpretačných inšpirácií vyplýva, že kontemplatívna interpretácia lyrického fenoménu – srdcom iniciovaného slova – ponúka v zbierkach *Dar* a *Červený mak* duchovné poslanstvo: verbum cordis je zmyslom, ktorý sa vynára z (mytopoidnej štruktúry) básnického celku a vnára sa (v intenciách hermeneutickej komunikácie) do duše človeka, duchovne vnímateľného čitateľa, aby účinne umocnil jeho spiritualizáciu¹¹.

LITERATÚRA A PRAMENE

- HAJDUČEKOVÁ, I. – BÓNOVÁ, I.: Láska s emblémom červeného maku: O duchovnosti v zbierke M. Haľamovej Smrť tvoju žijem. *Slovenská literatúra*, 64, 2017, č. 4, s. 284 – 307.
- HAJDUČEKOVÁ, I. – BÓNOVÁ, I.: Spiritual Dimension in the Poetry of Maša Haľamová: A Collection of Poetry *Dar. Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education*, 4, 2016, č. 1, s. 131 – 176.
- HAJDUČEKOVÁ, I. – BÓNOVÁ, I.: Spiritual Dimension in the Poetry of Maša Haľamová: A Collection of Poetry *Červený mak. Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education*, 4, 2016 (b), č. 3, s. 11 – 135.
- HAJDUČEKOVÁ, I.: *Duchovnosť v (re)interpretácii diel slovenskej literatúry*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2016.
- HAJDUČEKOVÁ, I.: Metodologické východiská vo výskume spirituality a metaempirickej dimenzie literárnej skutočnosti [online]. *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education*, 1, 2013, č. 4, s. 59 – 82. Dostupné na: <http://religious-and-sacred-poetry.info/wordpress/wpcontent/uploads/2015/04/RASP-2013-no-04-4.pdf>.

¹¹ Príspevok vychádza v rámci grantového projektu KEGA č. 008UPJŠ-4/2017 – Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie súčasnej literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ; vedúci: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.). Cieľom je ponúknuť odborné indície k novému interpretačnému čítaniu duchovne ladenej poézie, t. j. podnety aktuálneho vedeckého výskumu preniesť do recepčno-percepčnej praxe.

ŠTÚDIE

- HAJDUČEKOVÁ, Ivica: *Duchovnosť v (re)interpretácii lyrického triptychu Maše Haľamovej*. Košice : Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. [Habilitačná práca].
- HAĽAMOVÁ, M.: *Červený mak*. Praha : L. Mazáč, 1932.
- HAĽAMOVÁ, M.: *Dar* (rukopisná zbierka). In: Literárny archív, Slovenská národná knižnica v Martine, príj. č. 3724/2009.
- HAĽAMOVÁ, M.: *Dar*. Básne Máši Haľamovej. Bratislava : Veľká Morava VI., Literárny Odbor UBS, Bratislava, 1928.
- HAĽAMOVÁ, M.: *Komu dám svoju nehu*. Bratislava : Mladé letá, 1968.
- HAĽAMOVÁ, M.: Tuláčka. *Elán*, 2, 1931, č. 1, s. 4.
- HAĽAMOVÁ, M.: *Vyznania*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1988.
- KOVALČÍKOVÁ, E.: Vo vlastnom srdci musíš nieť elixír života. Rubrika: Náš hosť. *Roľnícke noviny*, 19. 8. 1988. In: Literárny archív, Slovenská národná knižnica v Martine, príj. č. 3476/04.
- MASÁROVÁ, J. (ed.): Haľamová, Maša. Blatnica 28. 8. 1908. Personálna bibliografia. Martin : Okresná knižnica v Martine, 1978. 79 s.
- MIKULÁŠEK, M.: *Umění interpretace. „Techné hermaneutiké“*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2009.
- PLAŠIENKOVÁ, Z.: Duchovnosť človeka v kontexte filozofických reflexií. In: *Duchovný rozmer osobnosti: Interdisciplinárny prístup*. Bratislava : Ústav experimentálnej psychológie SAV, 1997, s. 1 – 14.
- RÚFUS, M.: Doslov. In: RÚFUS, M.: *Dar*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964; s. 145 – 159.
- SABOL, J. – SABOLOVÁ, O. – SERSENOVÁ, J.: Spiritualéma. *Verbum*, 21, 2010, č. 1, s. 92 – 97.
- VRÁBLOVÁ, T.: Od štýlu „vznávania“ k štýlu „osobnej zbožnosti“ (K vývoju poetickej obraznosti v slovenskej protestantskej hymnografii 16. – 18. storočia). In: BRTÁŇOVÁ, E. (ed.): *Literárnohistorické kolokvium*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2017, s. 89 – 109.

TVORIVÉ PÍSANIE VO VÝUČBE SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA

Mgr. Mária Stanková, PhD.
Katedra žurnalistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského

Tvorivé písanie ako súčasť vyučovania cudzieho jazyka nie je už dnes žiadnou novinkou. V rámci pedagogického procesu umožňuje učiteľom i študentom kreatívne pracovať s jazykom aj literatúrou. Študentom ponúka možnosť zlepšiť si písaný prejav a citlivo sa naučiť pracovať so slovom. Práve orientácia na písmo je niečo, čo sa v súčasnosti, keď vládne trend rýchleho učenia cudzích jazykov s dôrazom na komunikačný rozmer a zároveň sa upúšťa od písania rukou, stráca zo zreteľa vo viacerých kurzoch cudzieho jazyka. Možnosti, ktoré tvorivé písanie vyučujúcim i študentom ponúka, sú viaceré a nesúvisia len s tvorbou umeleckých textov, akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať.

Tvorivé písanie

Existuje množstvo definícií tvorivého písania. Pre lepší prehľad i pochopenie problematiky niektoré z nich uvádzam, keďže každá z nich sa zameriava na iné výhody tohto postupu. Jana Kesselová a Jana Palenčárová zdôrazňujú kreatívny rozmer tvorivého písania s ohľadom na jeho pozitívne pôsobenie na študentov. Tvorivé písanie podľa nich „podnecuje rozvíjanie všetkých komunikačných zručností, zvedavosť, obrazotvornosť, robí zo žiakov aktívnych pozorovateľov, je nástrojom kritického myslenia a zároveň zlepšuje koncentráciu a čitateľské zručnosti.“¹

Martin Klimovič sa vo svojej definícii sústreďuje na osobnosť autora, v našom prípade študenta. Tvorivé písanie je v jeho ponímaní „proces, ktorý odhaľuje myslenie, pocity, city, zámery, sny, vízie autora. Písanie je vlastne neustále vystupovanie zo seba, demaskovanie svojej osobnosti, a preto žiak, ktorý píše (tvorí), musí mať odvahu podstupovať proces „obnažovania“.“²

Viera Eliašová vymedzuje tri základné komponenty tvorivého písania – akcent na jazyk, akcent na literatúru a akcent na tvorivosť³. V nadväznosti na toto konštatovanie potom prichádza s trojakou definíciou tvorivého písania. S ohľadom na rozvoj jazykových kompetencií ho definuje ako „súbor aktivít, ktoré sú štruktúrované podľa funkcie a stupňa

¹ KESSELOVÁ, J. – PALENČÁROVÁ, J.: Písanie ako proces alebo tvorivé písanie na 1. stupni ZŠ. In: SIČÁKOVÁ, L. – LIPTÁKOVÁ, L. (ed.): *Slovo o slove*. Prešov : Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity, 2006, s. 71.

² KLIMOVIČ, M.: Prokreatívne dimenzie v procese tvorivého písania. In: ELIAŠOVÁ, V. (ed): *Zborník zo Sympozia o tvorivom písaní*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2006, s. 88 – 93., s. 91.

³ ELIAŠOVÁ, V.: *Tvorivé písanie a možnosti jeho využitia v edukačnom procese*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017, s. 80.

náročnosti a ktoré v dynamickom interaktívnom procese spontánne motivujú k hre a originálnej manipulácii s jazykovým materiálom, k odhaľovaniu bohatstva jazyka a ktoré cieľným sústredením na jednotlivé fázy kreovania textu vedú k poznávaniu a osvojovaniu si technológií tvorby textu rozmanitých žánrov vecnej a umeleckej povahy.“⁴ V rámci rozvíjania literárnej kompetencie chápe tvorivé písanie ako „súbor aktivít, ktoré menia čitateľa z prostého recipienta na „spoluvorcu“ textu, využívajúc pritom jeho literárne vzdelanie, individuálny skúsenostný komplex, estetické cítenie, intuíciu, predstavivosť a fantáziu.“⁵ A konečne (s ohľadom na kreativitu) tvorivé písanie V. Eliašová definuje ako „súbor motivačne príťažlivých činností, ktoré vyžadujú zapojiť do riešenia úloh celú osobnosť učiaceho sa, využiť jeho skúsenosti, uplatniť jeho intelektuálne schopnosti, obrazotvornosť, pozornosť aj emocionálne vlohy, a tak podnecujú učiaceho sa k skúmaniu vlastných tvorivých možností, k sebvýjadreniu a sebareflexii.“⁶ Špeciálne postavenie tvorivého písania v edukačnom procese chápe ako široký jav, od jazykových hier až po techniky zvyšujúce literárnu kompetenciu študentov.⁷

Tvorivé písanie je teda proces, vďaka ktorému sa u študentov rozvíjajú komunikačné zručnosti i kreativita. Študenti si pri ňom jednak zlepšujú svoj písomný prejav, naučia sa prakticky využívať štylistické a literárnoteoretické poznatky, a najmä si tvorivým spôsobom osvoja cudzí jazyk.

Výhody tvorivého písania

Tvorivé písanie pôsobí v štyroch rôznych formách: zlepšuje schopnosť narábania s cudzím jazykom, pomáha študentom pracovať s literárnymi textami a pravidlami teórie literatúry, predstavuje spôsob neformálneho vzdelávania, zameraného na študenta a kladne pôsobí aj na psychiku študentov⁸. Pozitíva tvorivého písania možno zhrnúť do troch základných oblastí:

1. Upevňovanie jazykovej a literárnej kompetencie študenta

Študenti stoja pred výzvou aktívne využívať svoju slovnú zásobu v cudzom jazyku, ktorú práve vďaka cvičeniam v rámci tvorivého písania dokážu splniť. Zároveň sa študenti naučia uvažovať v cudzom jazyku, narábať s ním abstraktnejšie a namiesto jednoduchých viet a syntagiem vytvárať autorské umelecké texty, ktoré zvýšia ich jazykovú aj literárnu kompetenciu⁹.

⁴ ELIAŠOVÁ, V.: *Tvorivé písanie a možnosti jeho využitia v edukačnom procese*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, s. 80 – 81.

⁵ Tamže, s. 81.

⁶ Tamže, s. 81.

⁷ Tamže, s. 21.

⁸ Pozri ELIAŠOVÁ, V. a kol.: *Na stope slovám. Príručka tvorivého písania pre učiteľov slovenského jazyka*. Bratislava : ŠPÚ, 2007, s. 127 – 131.

⁹ V nadväznosti na pojem Noama Chomského *jazyková kompetencia* v zmysle schopnosti človeka vytvárať vety a rozumieť textu v danom jazyku, pracujem s termínom literárna kompetencia. Pojem literárna kompetencia chápem ako súbor vlastností človeka, vďaka ktorým dokáže čítať text a následne ho aj interpretovať a hodnotiť.

II. Psychologický aspekt¹⁰

Využívanie tvorivého písania v rámci kurzov cudzieho jazyka má zásadný vplyv aj na psychiku študentov. Tí dostávajú možnosť prejaviť svoju kreativitu, vytvárať jedinečné autorské texty, v rámci ktorých vynikne ich vlastná autorská osobnosť, a teda aj individuálny štýl písania. Takýto prístup umocňuje sebadôveru študenta nielen vo využívaní cudzieho jazyka, ale aj vo formovaní a zverejňovaní vlastných myšlienok, pocitov, názorov a postojov. Praktická a tvorivá práca v cudzom jazyku študentovi dáva väčší pocit slobody a stráca ostych ako pred vyučujúcim, tak i pred spolužiakmi, keďže sú všetci „na jednej lodi“. Študent má možnosť prejaviť sa ako tvorivá individualita a v používaní cudzieho jazyka sa oslobodzuje od gramatických poučiek.

III. Spoločenský aspekt

Pri použití metód tvorivého písania na vyučovaní medzi študentmi panuje uvoľnenejšia atmosféra, pretože sú vystavení požiadavke tvorivej činnosti, či už ako jednotlivci, alebo skupina. Študenti sú pripravení na to, že výsledok svojej práce budú prezentovať pred ostatnými spolužiakmi, a tento fakt posilňuje spolupatričnosť v rámci kolektívu. Existuje množstvo cvičení a zadaní, ktoré si vyžadujú kolektívnu prácu, a pri ich napĺňaní študenti nielenže komunikujú v cudzom jazyku, ale si aj medzi sebou vytvárajú pevnejšie vzťahy, keďže je nutné, aby sa o zadaní medzi sebou bavili a zhodli sa na spoločnom riešení. Týmto spôsobom sa aktivizuje komunikačná kompetencia študentov. Ako hovorí V. Eliašová: „Mnohé aktivity, či už späté s prípravou, generovaním textu, alebo s hodnotiacimi a revidujúcimi procesmi, sú postavené na párovej alebo skupinovej práci, diskusii a spoločnom hľadaní – hodiny písania tak majú možnosť stať sa v pravom zmysle slova komunikačnou skúsenosťou, pri ktorej sa trénuje viac než len písanie.“¹¹

Konkrétne postupy a metódy tvorivého písania vo výučbe slovenčiny pre cudzincov

V tejto časti príspevku by som rada upozornila na konkrétne postupy, typy cvičení a zadaní tvorivého písania, ktoré je možné využívať pri výučbe slovenského jazyka pre cudzincov. Vzhľadom na fakt, že tvorivé písanie je v našom kontexte už viac desaťročí skúmaným fenoménom a existuje viacero učebníc, zborníkov i monografií k tejto téme, rozhodla som sa uvádzať len tie postupy, cvičenia a zadania, ktoré využívam a mám s nimi osobné skúsenosti. Nečerpám pri nich zo žiadnej sekundárnej literatúry, a preto sa snažím opísať ich priebeh, funkciu i význam vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka na základe vlastnej pedagogickej praxe.

V. Eliašová hovorí o hľadaní zadaní a úloh v rámci aktivít tvorivého písania ako o pléne myšlienok, námetov a hier: „Tvorba textov pri tvorivom písaní je stimulovaná rôznymi námetmi, hrami, burzami nápadov, diskusiami o hľadaní postupov, rodí sa v atmosfére otvorenej výmeny názorov, v úzkej interakcii s ostatnými členmi pracovného kolektívu. Učiaci sa sú pri riešení problémových a tvorivých úloh vďaka orientácii na ich vlastný po-

¹⁰ Zbyněk Fišer vzhľadom na rozvoj osobnosti vyčlenil desať výhod tvorivého písania. Pozri FIŠER, Z.: *Tvůrčí psaní*. Brno : Paido, 2001, s.19.

¹¹ ELIAŠOVÁ, V. a kol.: *Na stole slová. Príručka tvorivého písania pre učiteľov slovenského jazyka*. Bratislava : ŠPÚ, 2007, s. 37.

citový svet zapojení do autentickej komunikácie, zabúdajú na zábrany a aktivizujú všetky svoje intelektuálne i emocionálne zdroje.“¹²

Pre lepšiu prehľadnosť som vyčlenila dve základné skupiny postupov: „Rozcvičenia“ a „Tvorivé cvičenia“. Druhú skupinu, reprezentujúcu tvorbu ucelených umeleckých textov, som v rámci uvažovania o spôsobe zadávania úloh a regulovania tvorivého písania, rozdelila na dva typy aktivít – s dôrazom na formu a s dôrazom na obsah.

Rozcvičenia

Vzhľadom na špecifické postavenie slovenského jazyka v rámci morfolologickej klasifikácie jazykov existuje množstvo jednoduchých, ale o to efektívnejších spôsobov, ako u študenta rozvíjať jazykovú kompetenciu. Morfologické vlastnosti slovenčiny, ktorá napriek tomu, že patrí najmä k flexívnemu typu jazyka, obsahuje aj črty ostatných typov, sú pre tento druh cvičení východiskovým bodom. Aj tento fakt dokazuje, že tvorivé písanie slúži aj na uvedomovanie si morfologických princípov a ich praktické využívanie. A je zrejmé, že sú to práve črty ostatných morfologických typov jazykov, ktoré umožňujú zadávať študentom úlohy využívajúce napríklad koncovky (aglutinačný typ), analytické tvary slov (analytický typ) či niektoré aspekty slovtvorby (polysyntetický typ).

Vychádzajúc zo známej metódy hierarchického zobrazovania entít, „mind map“, je možné využívať viacero na prvý pohľad nenáročných cvičení, z ktorých väčšina sa dá efektívne a zmysluplne aplikovať aj na kurzy so študentmi na jazykovej úrovni A2¹³ spoločného európskeho jazykového rámca.

Jedna minúta

Základným postupom, ktorý slúži na zaktivizovanie slovnej zásoby a uvedomovanie si morfologických princípov jazyka, je vypisovanie čo najväčšieho množstva slov, ktoré majú spoločné vlastnosti. V závislosti od jazykovej úrovne môže vyučujúci študentov požiadať, aby za minútu napísali čo najviac slov jedného slovného druhu, čo najviac slov s istým počtom slabík, čo najviac slov začínajúcich, resp. končiacich sa na jednu grafému, atď. Takýto typ cvičenia je možné využívať v skupinách mierne pokročilých študentov alebo pri pokročilých študentoch ako úvodné cvičenie, v rámci ktorého sa „rozpíšu“ a začnú aktívnejšie uvažovať v slovenskom jazyku. Dá sa s nimi však pracovať už od úrovne A1. Vtedy slúžia študentom na zopakovanie si danej látky, upevnenie si istého poznatku (napríklad, ak im dáme vypísať čo najviac prídavných mien, zopakujú si a nanovo si uvedomia, kedy je gramatická morféma -y, a kedy -í). Výhodou tohto cvičenia je i potenciál súťaženia, ktorý sa dá efektívne využívať vo vyučovacom procese a obľubujú ho najmä študenti. Odhliadnuc od kreativity, je takýto typ aktivity nápomocný aj v uvedomovaní si morfologických vlastností slovenského jazyka, pretože študenti sami na vlastnom zozname slov vidia isté

¹² ELIAŠOVÁ, V.: *Tvorivé písanie a možnosti jeho využitia v edukačnom procese*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, s. 43.

¹³ Študent na úrovni A2 „pozná základné vetné modely a štruktúry s frekventovanými výrazmi bežnej osobnej a pracovnej komunikácie, ako sú rodina, bývanie, škola, práca, región, médiá. Pozná frekventované gramatické štruktúry, ale používa ich so značnými chybami. Rozozná slovné druhy a ich základné syntaktické pozície.“ (PEKAROVIČOVÁ, J. – ŽIGOVÁ, Ľ. – MOŠAŤOVÁ, M.: *Vzdelávací program slovenčina ako cudzí jazyk*. Bratislava : Stimul, 2007, s. 8).

zákonitosti jazykového systému. Rovnako je pre celú skupinu zaujímavé spoznať, akým spôsobom uvažujú, ako sa im asocuje ďalšie slovo v rade.

Nové slová

Na prvý pohľad nezaujímavá a náročná téma, akou sa slovotvorné postupy môžu zdať, rozvíja nielen lexikálnu zásobu, ale aj morfológické vedomosti o slovenčine. Keďže v našom prípade ide o študentov slovenčiny ako cudzieho jazyka, nemusíme ich zaťažovať teoretickými poznatkami o onomaziologických a semaziologických javoch, nemusíme ani pracovať s termínmi ako slovotvorný rad či slovotvorné hniezdo. Ak aktivitu pomenujeme dostatočne pútavým názvom a prezentujeme ju ako spôsob neformálneho vzdelávania, zahraniční študenti slovenčiny „nevedomky“ zvládnu zadania, ktoré neraz znepokojujú aj poslucháčov slovenčiny na univerzitách.

Vychádzajúc z teórie lingvistu Juraja Furdíka, ktorú opísal vo svojej monografii *Slovenská slovotvorba*¹⁴, môžeme uvažovať o rovnakokoreňových útvaroch a rôznokoreňových útvaroch. V prvom prípade vyučujúci zvolí frekventovanú lexému z jadra slovnej zásoby a požiada študentov, aby napísali čo najväčší počet odvodenín. Rovnako ako v predchádzajúcom cvičení je možné pracovať s časovým obmedzením alebo napríklad pridať ďalšie zadanie, napríklad využiť jednotlivé odvodené lexémy v kontexte vety, súvetia či krátkeho odseku. V prípade rôznokoreňových útvarov je zadanie o čosi náročnejšie, pretože študenti musia uvažovať abstraktnejšie. Napriek tomu si takto môžu rozšíriť slovnú zásobu a tiež si uvedomiť, ako reálne fungujú slovotvorné formanty. Zadanie môže vyžadovať napísať lexémy s istým slovotvorným formantom (-*tel'*, -*ica*, -*áreň*...). Jednoduchším variantom je pracovať s prechyľovaním, je možné napríklad vyzvať študentov, aby vytvorili čo najviac lexém označujúcich zamestnania v ženskom rode.

Špecifikom slovenčiny, a špeciálne jej slovotvorby, je derivácia. Najmä práca s predponami a príponami môže byť pre študentov spôsobom, ako si rozšíriť slovnú zásobu a povedomie o reálnom fungovaní morfológických princípov. Vyučujúci môže zadať buď predponu či príponu, alebo naopak, základnú lexému. Ak pracujeme napríklad so slovesami, pre študentov je toto cvičenie motivačné, lebo si uvedomia, aké množstvo slovies už poznajú a dokážu používať.

Reťazenie

Klasickým a pomerne nenáročným cvičením je radenie slov za sebou s cieľom vymyslieť vetu podľa zásad slovenského slovosledu. Vyučujúci stanoví istý vzor, napríklad adjektívum, substantívum, verbum, adverbium a študenti si medzi sebou posúvajú papier, na ktorý každý z nich postupne napíše lexému určeného slovného druhu. Vznikajú tak nečakané vety, ktoré sú gramaticky správne, no logicky či sémanticky prekvapia a pobavia nielen študentov, ale i učiteľa. Inou možnosťou je písanie celých viet s istým tematickým obmedzením a vytvorenie jednoduchého príbehu. Toto cvičenie si vyžaduje znalosť slovných druhov, no je kreatívnejšie a zábavnejšie v tom zmysle, že študenti očakávajú výsledok spoločnej práce.

¹⁴ FURDÍK, J.: *Slovenská slovotvorba*. Prešov : Náuka, 2004.

Tvorivé cvičenia

Napriek tomu, že tvorivé písanie v sebe spája kreativitu a rozvíjanie jazykovej kompetencie, vyučujúci vždy pred študentov predstupuje s určitým zadáním, teda obmedzením. Tvorivé písanie teda na akejkolvek úrovni pedagogického procesu študentov svojím spôsobom i limituje. Vyučujúci stanovuje určité mantinely, aby dané cvičenie bolo nielen kreatívne, ale aj efektívne (v rámci edukačnej činnosti).

Nájsť a definovať základné rámce aktivity tvorivého písania predstavuje prvý predpoklad úspešnosti. Zadania vyučujúci stanovuje s ohľadom na vek, záľuby, prehľad a úroveň znalostí o danom literárnom probléme či vzhľadom na preferencie študentov. V našom prípade – pri využívaní tvorivého písania pri výučbe cudzincov – je, ako som už naznačila, smerodajná najmä jazyková úroveň a rozvinutosť slovnej zásoby.

Aktivity tvorivého písania s ohľadom na zadania môžeme rozdeliť na dve základné skupiny – tie, ktoré pracujú primárne s formálnym hľadiskom, a tie, ktoré sa zameriavajú na obsah.

Cvičenia zadané s ohľadom na formu

Cvičenia, ktoré vyžadujú od študentov, aby napísali text s istými formálnymi obmedzeniami, pracujú s o niečo vyššou úrovňou znalosti literárnej teórie. Ich základným predpokladom sú poznatky o literárnych žánroch. Napriek tomu, že vo všeobecnosti prevláda názor o náročnosti písania poetických útvarov, práve pri tvorivom písaní na kurzoch slovenčiny ako cudzieho jazyka sa básnická tvorba osvedčila. Súvisí to najmä so striktnosťou, s akou sú niektoré žánre definované, a zároveň s tým, že napriek daným atribútom, ktoré text musí spĺňať, ide vždy o pomerne krátke útvary. Študenti vnímajú napísanie poetického textu ako výzvu.

Ak uvažujeme o rozsahu textov, jedným z najkratších možných básnických žánrov je *haiku*, teda trojveršový a sedemnásťslabičný básnický útvar pochádzajúci z japonskej literatúry. Základným formálnym vymedzením žánru haiku sú tri verše, ktoré obsahujú päť slabík, sedem slabík a päť slabík. V pôvodnej definícii sa zdôrazňovali aj tematické obmedzenia, najmä „povinnosť včleniť niektorá z predepsaného souboru tzv. sezónnych slov, jež ji zařazovala do určité roční doby“¹⁵, výhodou haiku ale bola akási „obroda poézie“, keďže „nehledala poetičnost v složitosti výrazu, ale především v konfrontaci všedních motivů.“¹⁶ Hoci tento žáner nepatrí k najjednoduchším, skôr naopak, študenti ho vnímajú ako výzvu, pretože vyjadriť sa minimalisticky, výstižne a stručne, to je niečo, načo nie sú všetci z nich vo vyučovacom procese zvyknutí. Pri písaní študenti pracujú so slovníkmi, pri výbere slov zvažujú slovné druhy s ohľadom na formu, najmä počet slabík a ich otvorenosť/zatvorenosť, nielen ich sémantický aspekt.

O niečo vyššiu úroveň – v zmysle zapájania nielen slova, ale aj grafickej zložky – vytvárania textov s ohľadom na formálnu úpravu predstavuje žáner *kaligramu*. Kaligram je báseň „psaná nebo typograficky upravená do obrazce, a tím spojující slovní materiál do zvláštního vizuálního celku“.¹⁷ Znovu ide o pomerne náročné zadanie, pri ktorom vzhľa-

¹⁵ VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovatel, 1984., s. 131.

¹⁶ Tamže, s. 131.

¹⁷ Tamže, s. 164.

dom na zvolený obrazec, resp. tvar básne, musia študenti uvažovať o dĺžke jednotlivých veršov, resp. riadkov a zároveň o ich významovej stránke.

Ďalším obľúbeným zadaním, ktoré zdôrazňuje formu textu, sú rôzne typy *koláží*. V nich študenti využívajú už publikované texty, či už vo forme časopisov, novín, kníh, plagátov, atď., ktoré im slúžia ako podkladový materiál. Prácou s nimi vytvárajú svoje vlastné metatexty, ktoré prototexty využívajú len čiastkovo a často v úplne inej funkcii. Na jednej strane je táto úloha jednoduchšia, keďže študenti nemusia vytvárať svoj text od samého začiatku, na druhej strane vyžaduje abstraktnejšie uvažovanie a schopnosť pretvárať pôvodné texty na metatexty. Je na každom zo študentov, či si z pôvodných textov vyberú len slová, sklady alebo celé vety, v každom prípade stoja pred výzvou vytvoriť zmysluplný text, ktorý bude aj graficky zaujímavý. Pridanou hodnotou tohto cvičenia je aj skutočnosť, že na prvý pohľad vyzerá ako hra – študenti strihajú a lepia časti prototextov na papiere aj s ohľadom na ich výtvarné cítenie.

Cvičenia zadané s ohľadom na obsah

Zadania primárne zamerané na obsahovú stránku umožňujú študentom i vyučujúcim pracovať so slovnou zásobou v rámci určitej témy. V prípade výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka sa osvedčuje najmä téma Slovenska a slovenského jazyka. Na workshopoch tvorivého písania, ktoré bývajú súčasťou Letnej školy slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca, sa ako úspešné ukázalo napríklad zadanie, v ktorom sa študenti umeleckou formou, bez ohľadu na to, či vo forme poézie alebo prózy – a často aj so značným subjektívnym vkladom – snažia definovať slovenský jazyk. Samozrejme, možností je veľa a vyučujúci môže obsahové zadania využívať vzhľadom na preberané témy, záujmy či vek študentov.

Napíšte svoj bestseller

V rámci práce s naratívom a kreovaním deja možno študentov požiadať o napísanie akejsi debovej osnovy. V dnešnej dobe, keď sa diskutuje o hodnotnej literatúre na jednej strane a literatúre marketingovo úspešnej na strane druhej, sa dá pracovať s termínom bestseller. Vyučujúci zadá študentom úlohu, v rámci ktorej majú vybudovať osnovu deja, v angloamerickej literárnej vede označovanú ako „plot“, bez ohľadu na žáner, ale so zdôraznením, že by v konečnom dôsledku malo ísť o bestseller. Výhod tohto cvičenia je viacero – väčšinou je vhodné vytvoriť skupiny študentov, v rámci ktorých sa musia zhodnúť na smere, ktorým sa budú uberať. Je zaujímavé sledovať, ako si študenti poradia s tzv. brakovou literatúrou, či si vyberú fantasy, sci-fi, ženské, erotické romány, detektívne či politické trilery atď. Cvičenie v neposlednom rade odhaľuje isté stereotypizácie, nielen v rámci literárnych žánrov, ale aj vzhľadom na uvažovanie študentov o tom, čo je z oblasti knižnej produkcie predávané.

Čo si videl?

Jedným z obľúbených a často využívaných postupov v rámci tvorivého písania je de-skripcia. Vyučujúci vyzve študentov napríklad k tomu, aby sa postavili k oknu, dve minúty sa z neho pozerali, a potom napísali, čo videli. Tento typ cvičenia nemusí byť obmedzovaný postupom opisu a viackrát si samotní študenti zvolia skôr rozprávanie alebo úvahu.

Cvičenie je možné spraviť o niečo zážitkovejším napríklad tým, že vyučujúci študentov pošle na päť minút na ulicu, balkón, chodbu atď. bez toho, aby tušili, čo bude nasledovať. Rovnako dôležitý je i individuálny aspekt, pretože hoci sa všetci študenti pozerajú na jeden obraz, ich prístup a výber toho, čo považujú za dôležité, sa značne líši od spolužiakov.

Frazeologizmy

Pochopenie a správne využívanie frazeologickej vrstvy lexikálnej zásoby slovenčiny je znakom vyššej jazykovej úrovne. Napriek tomu narábanie s frazeologickými jednotkami je možné už od úrovne A2. Študenti v prvom momente stoja najmä pred rozlišovaním medzi denotačným a konotačným významom textových jednotiek, aby pochopili, ako jednotlivé lexémy fungujú v kontexte frazeologických jednotiek. Lexikálna zásoba slovenčiny obsahuje množstvo frazeologizmov, ktorých pochopenie odhaľuje študentom nielen jazykový, ale najmä kultúrny či spoločenský kontext. Bez ohľadu na žáner či iné formálne obmedzenia môže vyučujúci zadať študentom konkrétnu frazému ako nadpis či tému textu. Slovenčina ponúka množstvo takých slovných spojení a dajú sa z nich vybrať také, ktoré môžu ako výsledok tvorivého písania priniesť humorné či anekdotické texty alebo, naopak, texty, ktoré budú reflektovať isté morálne hodnoty či spoločenské pravidlá.

Prerob si báseň

Jedným zo základných atribútov tvorivého písania je aktívna práca s existujúcimi literárnymi textami. Ak vyučujúci študentom zadá ako úlohu prepísanie básne či piesňového textu, je nutné, aby študenti najprv pochopili a interpretovali prototext. Týmto spôsobom sa zoznamujú so slovenskou literatúrou a zároveň odhaľujú vlastné autorské preferencie. Ako zaujímavá voľba sa mi osvedčili (na prvý pohľad „jednoduchšie“) básne Miroslava Válka (napríklad *Len tak, Jablčko*), ktoré si so študentmi najprv prečítame, a potom sa venujeme ich interpretácii. Následne ich vyzvem, aby napísali vlastnú variáciu danej témy. Ako pri každom umeleckom texte, tak aj tu je prekvapivé, ktoré motívy si daný študent vyberie, aby ich tematizoval, a zároveň je zaujímavý aj spôsob, akým k nim pristúpi. Na tomto cvičení sa veľmi dobre prejavuje subjekt autora, teda študenta, ktorý do značnej miery ovplyvňuje práve výber motívov, ktoré považuje za dôležité či v danej básni nosné. Práca s textovými piesňami je rovnako kreatívna.

Záver

Tvorivé písanie je osvedčený postup vo výučbe jazyka a literatúry bez ohľadu na to, či ide o výučbu materinského alebo cudzieho jazyka. Spája v sebe viacero aspektov, vďaka ktorým študent získava v prvom rade väčšie sebavedomie v používaní jazyka. Má nepopierateľný kultúrny a umelecký rozmer, vďaka ktorému študenti nielen spoznávajú kultúrny kontext, ale sa aj sami stávajú umelcami.

Tvorivé písanie umožňuje na hodinách či kurzoch pracovať v uvoľnenejšej atmosfére, a študenti tak získavajú pocit autorskej slobody a slobody uvažovania. V rámci jednotlivých cvičení si ale upevňujú základné gramatické princípy daného jazyka, a to oveľa prirodzenejším a aktívnejším spôsobom, než sú zvyknutí z jazykových seminárov.

LITERATÚRA

- ELIAŠOVÁ, V. a kol.: *Na stope slovám. Príručka tvorivého písania pre učiteľov slovenského jazyka*. Bratislava : ŠPÚ, 2007.
- ELIAŠOVÁ, V.: *Tvorivé písanie a možnosti jeho využitia v edukačnom procese*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2017.
- FIŠER, Z.: *Tvůrčí psaní*. Brno : Paido, 2001.
- FURDÍK, J.: *Slovenská slovo tvorba*. Prešov : Náuka, 2004.
- KESSELOVÁ, J. – PALENČÁROVÁ, J.: Písanie ako proces alebo tvorivé písanie na 1. stupni ZŠ. In: SIČÁKOVÁ, Ľ. – LIPTÁKOVÁ, Ľ. (ed.): *Slovo o slove*. Prešov : Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity, 2006, s. 71 – 78.
- KLIMOVIČ, M.: Prokreatívne dimenzie v procese tvorivého písania. In: ELIAŠOVÁ, V. (ed): *Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2006, s. 88 – 93.
- PEKAROVIČOVÁ, J. – ŽIGOVÁ, Ľ. – MOŠAŤOVÁ, M.: *Vzdelávací program slovenčina ako cudzí jazyk*. Bratislava : Stimul, 2007.
- VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovatel, 1984.

Z URBANONYMIE¹ HISTORICKÉHO JADRA BRATISLAVY

Mgr. Tatiana Laliková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Výraznejšia zástavba osadného typu sa na území dnešného hlavného mesta Slovenskej republiky, Bratislavy, datuje do 11. a 12. storočia, keď sa pod hradným návrším začali postupne a relatívne samostatne rozvíjať podhradie kráľovského hradu (ktoré v roku 1291 kráľ Ondrej III. z rodu Arpádovcov povýšil na kráľovské mesto), ale aj malé stredoveké predmestské osady – Krásna osada (Schöndorf, Széplak) a Vydrica (Weidritz, Vydrucha), ktorá dostala názov podľa rieky Vydrice, po Dunaji druhom najdôležitejšom toku. Pôvodná urbanistická štruktúra mesta a jeho mestských hradieb sa prispôbila nepravidelnému terénu, na ktorom bolo mesto postavené, a dvom dôležitým obchodným cestám – Jantárovej a Podunajskej. Jantárová cesta smerovala zo severu na juh a spájala Pobaltie s Jadranom. Prepravoval sa po nej nielen jantár z východobaltských nálezísk, ale aj dobytok, kože, kožušiny, perie a otroci smerom na juh a sklenené, strieborné, bronzové a iné výrobky smerom na sever. Podunajská cesta smerovala zo západu na východ a spájala Západnú Európu s Áziou. Na tomto území sa dnes rozkladá historické jadro Bratislavy.

Najstaršie záznamy týkajúce sa mestských hradieb sú z roku 1288². Najväčšia stavebná činnosť, rozširovanie obranného múra, vybudovanie parkanu, vodnej priekopy, valu a troch brán spadá do obdobia 13. a 14. storočia. V 17. storočí nariadil cisár Žigmund, v obavách pred husitskými nájazdmi, vybudovať aj vonkajšiu líniu mestského opevnenia, tvorenú vysokými násypmi a valmi, prerušovanými bránami na Suchom mýte, pri Krásnej osade, Špitálskou, Dunajskou a Kozou bránou. Koncom 17. storočia nastal v meste prudký rozvoj stavebnej činnosti, ktorej vnútorné mestské opevnenie bránilo, a preto v rokoch 1775 – 1778 na príkaz Márie Terézie magistrát mesta nariadil jeho rozsiahle odstraňovanie.

Tu treba pripomenúť, že názvy brán a bášt sa v historických dokumentoch uvádzajú prevažne v latinčine, neskôr v nemčine a maďarčine. Ich súčasné slovenské názvy, ktoré sú prekladmi najfrekvencovanejšieho pomenovania do slovenčiny, sa v historických doku-

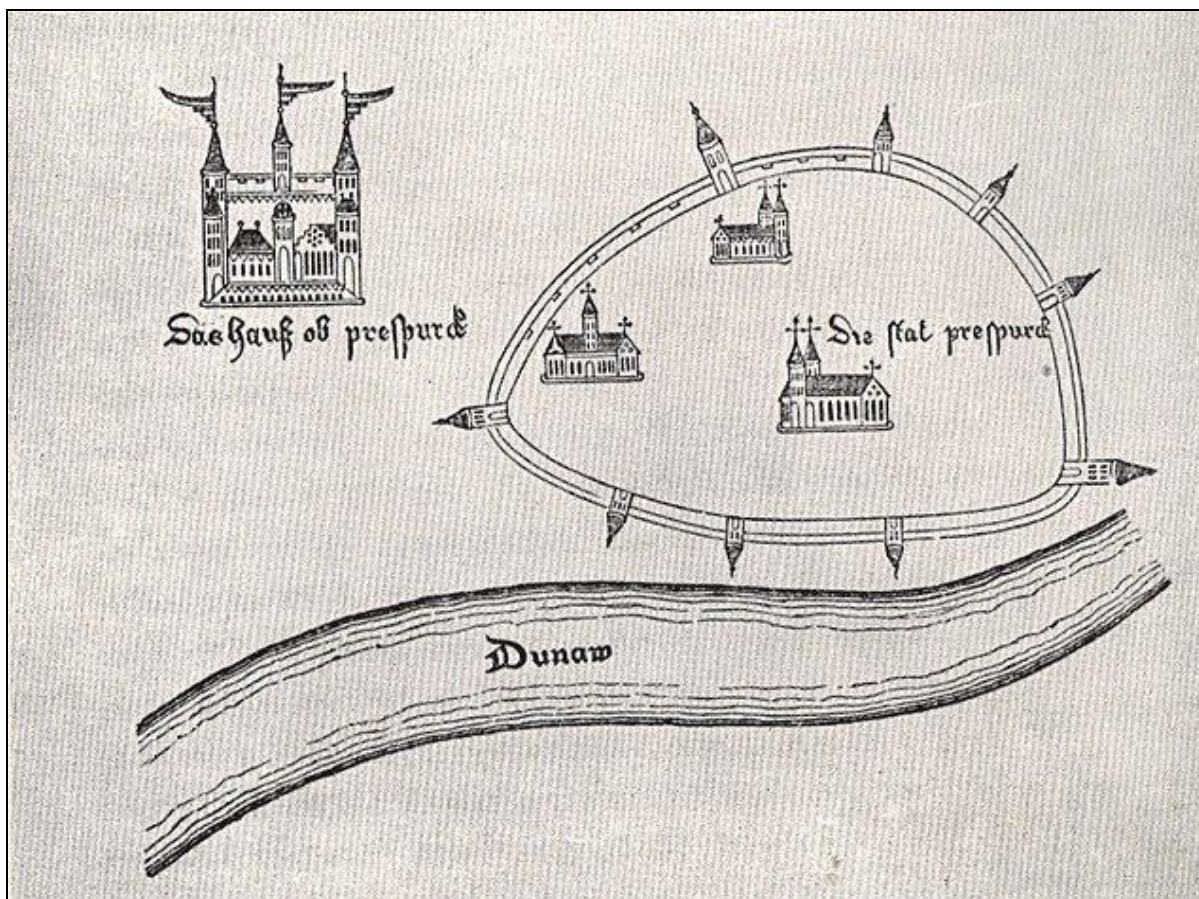
¹ Urbanonymá sú názvy mestských topografických objektov, námestí, ulíc, mestských brán, bášt a iných verejných priestranstiev, názvy jednotlivých významných budov a mestských sídlisk, ktoré tvoria osobitnú skupinu geografických názvov. (Pozri aj MAJTÁN, Milan: Z urbanonymie mesta Krupiny. *Slovenská reč*, 44, 1979, č. 2, s. 71 – 72).

² HOLÁK, J.: Topografia historického jadra Bratislavy v 18. storočí. In: *Bratislava. Zv. 3*. Bratislava : Obzor, 1967, s. 163.

NÁMETY A ROZHĽADY

mentoch nenachádzajú, i keď je pravdepodobné, že medzi obyvateľstvom hovoriacim po slovensky sa používali aj dávnejšie.

Najstarší zjednodušený pôdorys mesta, s vyobrazením hradu a rieky Dunaj sa zachoval na okraji gotického plánu Viedne z rokov 1438 – 1444. Na pláne mesta, ktorý tvorí nepravidelný lichobežník, sú zakreslené aj štyri hlavné brány a niekoľko obranných bástí.

Obr. 1 Najstarší plán Bratislavy z rokov 1438 – 1433

Na juhozápadnej strane mesta, v priestore vyústenia dnešnej Panskej ulice na Rybné námestie, bola *Vydrická brána*, ktorou vstupovala do mesta Podunajská cesta. Názov brány je odvodený od názvu predmestskej osady Vydrica, ktorý vznikol z názvu vodného toku³. Najstaršie pomenovanie Wedriczer Pruck⁴, Wedriczer Thor, je z roku 1434. Aj neskoršie názvy tejto brány boli rovnako motivované: 1439 Bedriczer Zwinger, Bedritzer Tar, 1440 Bedritzerthurn, 1552 Wedritzer Graben, 1564 Wödritzer Thor, 1609 Wödritzerthor, 1614 Wederitzer Thor, 1663 porta Wödriciana, 1676 porta Wedritz, 1706 Wödritzerthor, 1711 porta Vedricz, 1713 porta Danubialis Vödricz, 1766 Weadritzer Thor, 1767 Weidritzer

³ ŠMILAUER, Vladimír: *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava : Učená spoločnosť Šafaříkova 1932, s. 7, 293, 472.

⁴ Historické názvy sú z *Bratislavského topografického lexikonu*.

Thor. Brána bola zbúraná v roku 1777. Na vyústení Panskej ulice na Rybné námestie sa zachovali pozostatky brány, časť mestského opevnenia, zvyšky bášť a strážnych veží, ktoré sa neskôr prebudovali na obytné domy alebo sa začleňovali do nich. Bránu dnes pripomína pamätná tabuľa.

Michalská brána bola hlavná mestská brána postavená v 13. storočí súčasne s mestskými hradbami. Je situovaná na severovýchod od *Vydricej brány* a je to jediná brána z pôvodného opevňovacieho systému, ktorá sa zachovala do súčasnosti. Bola vstupnou bránou Jantárovej cesty. Najstarší zaznamenaný názov brány Sand Michels Tor (*Brána svätého Michala*) je z roku 1360. Pomenovania z nasledujúcich rokov majú rovnakú sémantickú motiváciu: 1422 porta s. Michaelis, 1425 San Michels Tar, 1440 Michaels Thurn, 1531 s. Michles Bruckh, Thurn, Graben, Thor, 1597 Michaeler Gattern, 1772 sz. Mihály kapuja, 1862 Mihálykapu. Slovenské pomenovanie Michalská brána sa v historických dokumentoch prvý raz uvádza v roku 1920. Brána dostala názov podľa Kostola svätého Michala, ktorý stál pred mestskými hradbami a zbúrali ho pri opevňovacích prácach v 16. storočí.

Laurinská (Vavrinecká⁵) brána sa nachádzala v juhovýchodnej časti mestského opevnenia na dnešnej Laurinskej ulici približne pred budovou Divadla Pavla Országha Hviezdoslava. Dnes je v tých miestach na dlažbe pamätná tabuľa a nad ňou zavesená mreža ukotvená na lanách, ktorá ju symbolizuje. Touto bránou vychádzala z mesta Podunajská cesta. Brána dostala názov podľa kostola, ktorý bol zasvätený svätému Laurincovi, stál za mestskými hradbami a ktorý tiež zbúrali v 16. storočí. Najstarší názov doložený v historických dokumentoch Sannd Larentzn Tor (*Brána svätého Laurinca*) je z roku 1351, neskoršie zápisy sú: 1422 porta s. Laurentii, 1434 Larentzen Tor, 1451 sannt Larentzen Pruk, 1532 Lorentzen Graben, 1537 sand Lorentzen Stadtgraben, 1544 Lorentzer Zwinger, 1553 Thor bey sand Lorenzen, 1628 Szent Lorencz kapula, 1710 Lorentzen Stadt Thor, 1751 porta Laurentiana, 1768 Lorenzii Thor, 1778 porta antea Laurentiana, 1783 porta olim sancti Laurentii, 1879 Lörinczkapu. Brána bola zbúraná v roku 1778.

Najmenšia a najmladšia zo štyroch brán – *Rybárska brána*, sa nachádzala v južnej časti mestského opevnenia v priestore dnešnej ulice Rybárska brána a otvárala prístup k Dunaju a k vtedajšiemu predmestiu. Počas tureckého nebezpečenstva bola zamurovaná a bol v nej ponechaný len malý priechod pre chodcov. Názov *Rybárska brána* bol pravdepodobne motivovaný tým, že bránou sa prechádzalo na predmestie, ktoré bolo obývané rybármi. Prvý záznam Pey den Vischer Turml (*Pri Rybárskej bráne*) je z roku 1403. Pomenovanie z roku 1455 Fischer Tar hinder dem Juden Hoff (*Rybárska brána za židovským majerom*) odráža skutočnosť, že v priestore križovatky dnešnej Rybárskej brány a Panskej ulice bol židovský majer (Judenhoff). V dokumentoch z neskoršieho obdobia nachádzame aj názvy 1459 Vischer Graben, 1471 Vischer Prukch, 1518 Unter den Ledereren, 1545 Vischerthörl, Fischerthurn, 1611 Vischerdirel, 1614 Fischer Dhierll, porta parva Piscatoria, 1702 portula Piscatoria tzv. Fischer-Thürl, 1769 Schwannen Gassel. Aj táto brána bola zbúraná na príkaz Márie Terézie v roku 1776. Zvyšky muriva, ktoré boli objavené v roku 1990, sú viditeľné cez sklo pri Slovenskom národnom divadle.

⁵ Vavrinec je západoslovanská podoba latinského mena Laurentius

Z hľadiska sémantickej motivácie boli názvy brán utvorené podľa neďaleko ležiacich kostolov, názvu predmestskej osady a zamestnania obyvateľov, obývajúcich priestor za bránou.

V sústave vnútorného mestského opevnenia bolo vybudovaných aj niekoľko bášť a strážnych veží. Bašty a veže sa rozlišovali na základe ich charakteristických vlastností. Veľké, podkovovité, ďaleko do parkánu (priestoru medzi vnútorným a vonkajším okruhom hradieb) vystupujúce veže mali svoje vlastné názvy. Menšie polkruhové veže vo väčšine prípadov nemali vlastné pomenovania a lokalizovali sa prostredníctvom polohy k pomenovaným vežiam, k mestským bránam alebo iným významným objektom, v ktorých blízkosti sa nachádzali.

Vydrická brána bola po stranách opevnená dvoma baštami, a to *Himmelreich* a *Leonfelderthurm*, ktoré boli pomenované pravdepodobne podľa mien staviteľov.

Smerom na sever sa nachádzala Newen Thurn⁶ (*Nová bašta*). Najstarší zápis názvu je z roku 1434. Bašta mohla byť postavená alebo prestavaná neskôr, ako boli postavené ostatné bašty v tejto časti opevnenia, a preto dostala názov *Nová*. Táto bašta sa pre svoju polohu oproti hradu nazývala aj Ungerfeindt 1443 (*Nepriateľ Uhrov*). Tento názov mohol byť motivovaný jej polohou oproti hradu – sídlu uhorských panovníkov⁷, lebo po udelení kráľovských privilégií mestu sa vzťahy medzi hradom a mestom vyvíjali v napätom a často až nepriateľskom ovzduší.

Severne od *Novej bašty* stála bašta Thurren Luginslandt 1439 (*Liginzland*). Motivácia pre názov tejto bašty nie je celkom jasná, je však možné, že pomenovanie bolo utvorené z nemeckého slova Luginsland s významom „strážna veža“, lebo zabezpečovala priestor v okolí Kostola svätého Mikuláša v podhradí.

Fogels Turrn 1434 (*Vtáčia bašta*) bola vybudovaná približne v polovici dnešnej Kapitulskej ulice oproti Kostolu svätého Mikuláša a zabezpečovala ochranu vnútorného predmestia. Bašta svojou výškou značne presahovala mestský hradbový múr, čo mohlo byť podľa jednej teórie motivačným činiteľom pri jej pomenovaní. Podľa inej teórie dostala bašta názov podľa toho, že v nej obecná rada chovala poštové holuby.

Na Marquartovom pláne Bratislavy z roku 1765 sú zaznamenané vnútorné mestské opevnenie, brány a bašty ešte pred nariadením Márie Terézie o ich zbúraní⁸.

Od *Michalskej brány* smerom na juhovýchod sa nachádzala Newen Thurn pey Sand Michels Thor 1520 (*Nová bašta pri bráne svätého Michala*). Jej názov bol motivovaný polohou bašty (bola postavená neďaleko Michalskej veže). Neskôr v nej bol sklad strelného prachu a bašta dostala názov Pulwerthurm 1532 (*Prašná bašta*).

Vo východnej časti opevnenia sa nachádzala bezmenná bašta, ktorá sa v historických dokumentoch spomína ako „veža za kláštorom“ – (Halbturn hinter dem Kloster 1498). Bašta stála na konci dnešnej Františkánskej ulice, ktorej pôvodný názov bol Ulica za kláštorom (Gassl hinter dem Closter).

⁶ Pri baštách a vežiach uvádzame iba najstarší názov.

⁷ HORVÁTH, V.: *Bratislavský topografický lexikon*. Bratislava : Tatran, 1990, s. 199.

⁸ Písmeno K označuje Vydrickú, N Rybársku, M Vavrineckú a L Michalskú bránu

Obr. 2 Marquartovov plán Bratislavy z roku 1765

Ochranu vnútorného predmestia v priestoroch dnešného Námestia Slovenského národného povstania zabezpečovala Juden Thurn 1514 (*Za Židmi*). Nachádzala sa v priestore vyústenia Nedbalovej ulice za zadným traktom uršulínskeho kláštora. V 13. a 14. storočí sa pred bránou v meste rozprestieralo uzatvorené sídlisko bratislavských Židov, čo mohlo byť motivačným prvkom pri jej pomenovaní.

Fleischker Thurn 1434 (*Mäsiarska bašta*) je poslednou baštou vo východnej časti mestského opevnenia. Pôvodné pomenovania bašty Hinter den Juden 1434 vychádzalo z jej polohy — bola umiestnená južne od *Židovskej bašty* za židovskou osadou. Neskorší názov *Mäsiarska bašta* bol motivovaný tým, že jej obranu mal na starosti mäsiarsky cech.

Južnú stranu mestských hradieb pred nepriateľmi pomerne dobre chránili prírodné podmienky. (Bočné rameno Dunaja sa vyčleňovalo z hlavného toku približne v priestoroch dnešného vyústenia ulice Rybárska brána na Hviezdoslavovo námestie a celá oblasť sa skladala z drobných ostrovov, trstia a neobývaných území.)

Na juhovýchodnom nároží v priestore Divadla Pavla Orságha Hviezdoslava bola Pekchen Thurn 1439 (*Pekárska bašta*), ktorá zabezpečovala ochranu vnútorného predmestia a vchod do *Laurinskej brány*. Názov dostala podľa toho, že v časoch nebezpečenstva mal jej obranu na starosti cech pekárov.

Schusterthurn 1439 (*Obuvnícka bašta*) stála na juhozápadnom nároží na rohu dnešného Rybného a Hviezdoslavovho námestia a bola poslednou baštou mestského opevnenia. Jej obranu mal na starosti cech obuvníkov a tým bol motivovaný aj jej názov.

Bašty boli pomenované podľa remesiel ich obrancov, podľa tvaru, času vzniku, polohy, ale názvy mohli byť motivované aj tým, na čo danú baštu využívali. V historických dokumentoch sa pre konkrétnejšiu lokalizáciu v názve bašty uvádzal aj vzťah k inému, v blízkosti ležiacemu významnému objektu predložkami za, pri a pod.

Súčasná Bratislava má viac ako 50 námestí. Z hľadiska základnej motivácie vzniku názvov ich možno rozdeliť do dvoch skupín. V prvej skupine sú spoločensky angažované názvy utvorené podľa mien významných osobností (*Hviezdoslavovo námestie, Námestie Alexandra Dubčeka, Rudnayovo námestie*), podľa svätcov (*Floriánske námestie, Námestie svätého Františka, Námestie svätého Petra a Pavla*), podľa významných historických udalostí (*Námestie Slovenského národného povstania, Námestie 1. mája, Námestie 6. apríla*), podľa spoločenských organizácií, armád (*Odborárske námestie, Námestie hraničiarov*). V druhej skupine sú spoločensky neutrálne názvy odvodené od polohy (*Námestie Biely kríž, Primaciálne námestie, Radničné námestie*), od geografických názvov (*Humenské námestie, Karpatské námestie, Kežmarské námestie*) a od všeobecných podstatných mien (*Kamenné námestie, Rybné námestie*).

Aj keď sa dnes v Bratislave nachádza viac ako 50 námestí, na území historického jadra sa nachádzajú len štyri: *Rudnayovo, Hlavné, Primaciálne a Františkánske námestie*.

Dnešné *Rudnayovo námestie* sa nachádza na malom kopci, ktorý sa v minulosti nazýval Dómsky kopec (nem. Domberg), na južnej strane Dómu svätého Martina na mieste starého cintorína. Na príkaz Márie Terézie bol tento cintorín v roku 1778 zrušený. Spolu s ním zanikli aj hrobky a kaplnka, ktoré k nemu patrili a škola, ktorá stála na mieste dnešných schodov vedúcich k Dómu. Na uvoľnenom priestranstve vzniklo námestie. Pôvodný názov Platz bey der Dohm Kirchen (*Námestie pri Dóme*) bol prvý raz doložený v roku 1781, sa v priebehu rokov menil len veľmi málo – 1782 Stiegen nächst der Dohm, 1801 Domplatz, 1832 näch st der Domkirche, 1836 Dombergl, 1880 Domplatz, 1880 Székessegyház tér, 1910 Dóm-tér. Dnešný názov – *Rudnayovo námestie* – dostalo námestie v roku 1939 na pamiatku Alexandra Rudnaya, slovenského katolíckeho biskupa a kardinála, osvietenského vzdelanca a podporovateľa bernolákovcov, ktorý sa uvedomele hlásil k slovenskej národnej príslušnosti.

Ostatné tri námestia – *Hlavné, Františkánske a Primaciálne* vznikli z pôvodného jedného veľkého stredovekého námestia, ktoré sa rozprestieralo okolo mestskej radnice. Postavením jezuitského a františkánskeho kláštora a kostola (už koncom 13. storočia) sa toto pôvodné stredoveké námestie rozdelilo na dva a neskôr na tri samostatné celky.

Dnešné *Hlavné námestie* bolo v stredoveku najživšou časťou mesta, kde sa odohrávali všetky dôležité a významné udalosti spoločenského života, vyhlasovali sa rozhodnutia mestskej rady, konali sa tu cechové sprievody, slávnosti, trhy, popravy a pod. Najstarší zachovaný názov Markt Platz (*Trhové námestie*) je z roku 1370. V nasledujúcich rokoch sú zaznamenané tieto názvy – 1737 Forum (*Trh*), 1404 Markcht, 1434 Ring, 1451 Circulus fori, 1560 Traitt Marckh in der Statt (*Obilný trh*), 1668 Forum Civitatis (*Mestský trh*), 1673 Forum publicum (*Verejný trh*), 1783 Hauptplatz (*Hlavné námestie*), 1858 Hauptmarckhtplatz (*Hlavný trh*), od roku 1850 to bolo Franz Josephplatz (*Námestie Františka Jozefa*) a od roku 1939 *Masarykovo námestie*. V časoch 2. svetovej vojny 1939 – 1945 ho premenovali na *Hitlerovo námestie*, po skončení vojny sa mu vrátil názov *Masarykovo námestie* a v roku 1949 bolo námestie na počesť oslobodenia mesta Sovietskou armádou premenované

NÁMETY A ROZHĽADY

podľa dňa oslobodenia Bratislavy na *Námestie 4. apríla*. V roku 1991 bol námestiu vrátený jeden z jeho pôvodných názvov – *Hlavné námestie*.

Druhé veľké námestie v historickom jadre Bratislavy bolo dnešné *Františkánske námestie*. Pomerne dlho, až do začiatku 18. storočia, bolo súčasťou *Hlavného námestia*. Neskôr sa menili názvy aj tohto námestia – 1783 Gegen den RR. PP Franciscanorum (*Oproti františkánom*), 1746 Jesuiten Platz (*Jezuitské námestie*), 1767 Franciscaner Platz (*Františkánske námestie*), 1778 Nächst denen Franciscanern, 1780 bey denen Franciscanern, 1826 Franziskaner Platz, 1889 Ferencziek tér, 1926 *Františkánske námestie*. Na počesť Ilju Daniloviča Dibrova, veliteľa 2. československej partizánskej brigády J. V. Stalina, ktorý padol pri oslobodzovaní našej vlasti, bolo v roku 1954 premenované na *Dibrovovo námestie*. Aj tomuto námestiu bol v roku 1991 vrátený jeden z jeho pôvodných názvov – *Františkánske námestie*.

Dnešné *Primaciálne námestie* malo v minulosti názvy podľa remesiel, trhov a jarmokov, ktoré sa na ňom v určitých časových obdobiach nachádzali a uskutočňovali. Po roku 1370 tu boli predavači mäsa a námestie sa nazývalo Pey den Fleischpenken (*Mäsiarske námestie*). V 16. a 17. storočí to bolo Traidmark (*Obilné námestie*) podľa trhov s obilím. V 18. storočí ho premenovali na *Námestie sv. Jána* podľa sochy Jána Nepomuckého, ktorá bola na ňom postavená. V roku 1879 zmenili názov na *Batthyányho námestie* na počesť arcibiskupa Jozefa Batána (písané József Batthyány), ktorý dal postaviť Primaciálny palác. Dnešný názov *Primaciálne námestie* dostalo v roku 1920 podľa svojej polohy pred Primaciálnym palácom.

Z rozboru vidieť, že v priebehu rokov sa vyvíjali a menili nielen objekty, ale hlavne ich názvy. Najstaršie názvy námestí bývali motivované činnosťou, ktorá sa na nich odohrávala, alebo polohou (pri akom objekte sa nachádzali). Až v 19. storočí sa začal uplatňovať honorifikačno-dedikatívny spôsob, teda pomenúvanie objektov podľa významných osobností alebo udalostí.

LITERATÚRA

HOLÁK, J.: Topografia historického jadra Bratislavy v 18. storočí. In: *Bratislava*. Zv. 3. Bratislava : Obzor, 1967, s. 117 – 165.

HORVÁTH, V.: *Bratislavský topografický lexikon*. Bratislava : Tatran, 1990.

HARMINC, I.: *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok 1. (A—J)*. Bratislava : Obzor, 1967, s. 153 – 54.

MAJTÁN, M.: Z urbanonymie mesta Krupiny. *Slovenská reč*, 44, 1979, č. 2 s. 71 – 72.

ŠMILAUER, V.: *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava : Učená spoločnosť Šafaříkova, 1932.

POZNANIE SEBA¹

Mgr. Zuzana Hovancová
Hotelová akadémia, Košice

Práca s literatúrou na hodinách etickej výchovy môže viesť nielen k osvojovaniu si etických a morálnych hodnôt, ale aj k rozvíjaniu čitateľskej gramotnosti. Prácu s textom môže oživiť aktívna práca s obrázkovým materiálom. V rámci tematického celku *Dôstojnosť ľudskej osoby* nám obsahový štandard ponúka poznanie silných a slabých stránok osobnosti. V našom návrhu ho obohatíme o poznávanie zmyslu života prostredníctvom otázky – prečo som tu?². V práci s obrazom a literárnym textom sme použili text rozprávky *Neobyčajná raketa* od Oscara Wilda³. Autorkou obrázkov k skrátenej verzii rozprávky je Patrícia Harantová-Dudášová.

Predmet: etická výchova

Téma: Dôstojnosť ľudskej osoby

Ročník: I. SŠ

Kľúčové slová: hodnota ľudskej osoby, poznanie silných a slabých stránok, prosociálnosť.

Špecifické ciele vyučovacej hodiny

Kognitívny cieľ: Porovnať rozdiely medzi odpoveďami na otázky: kto som a kým som. Napísať krátky príbeh na základe obrázkov.

Afektívny cieľ: Uvedomiť si dôležitosť prosociálneho správania v medziľudských vzťahoch.

Psychomotorický cieľ: Opísať seba samého v desiatich odpovediach na otázku „Kto som?“ Zmeniť zadanie prvej úlohy v pracovnom liste na základe novozískaných poznatkov. Rozvíjať zručnosti čitateľskej gramotnosti (vzťah textu a ilustrácie, rekonštrukcia príbehu, nadväznosť segmentov, tvorivé čítanie).

V úvode hodiny vedíme so žiakmi motivačný rozhovor, v ktorom sa ich pýtame, čo nás odlišuje od iných ľudí, podľa čoho poznávame seba, čo by sme vedeli o sebe povedať. Po krátkom rozhovore žiaci vypracujú prvú úlohu v pracovnom liste, ktorej cieľom je odpovedať desaťkrát na otázku Kto som? Táto úloha je pre žiakov náročná, preto im môžeme pomôcť nasmerovať ich na poznanie svojich dobrých vlastností. Nasleduje práca s obrazmi. Učiteľ si pripraví obrazy, môže si ich zväčšiť na formát A3. Obrazy predstavuje postup-

¹ Príspevok je rozširujúcou témou tematického celku *Dôstojnosť ľudskej osoby* predmetu etická výchova (Štátny vzdelávací program pre gymnáziá).

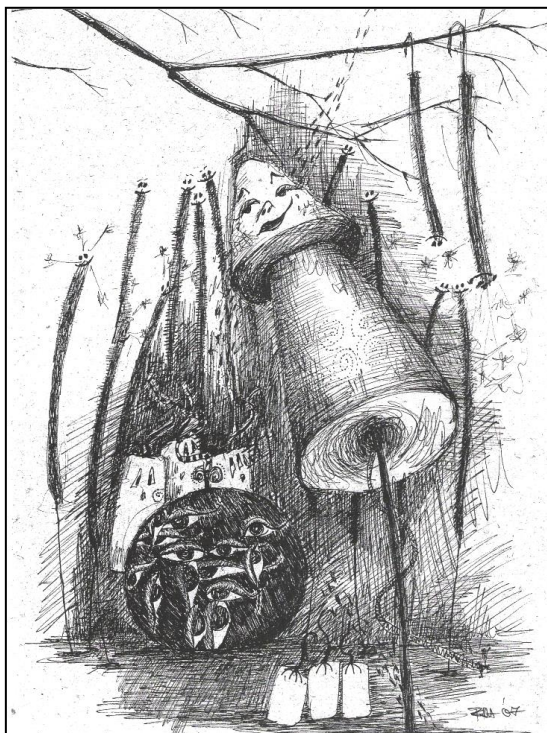
² Východiskom pre modifikáciu hodiny je ukážka, ktorú sme spracovali v záverečnej práci Špecializačného inovačného štúdia. HOVANCOVÁ, Z.: *Metodický postup pri práci s hodnotami kresťanskej etiky v literatúre* [Špecializačné inovačné štúdium, záverečná práca]. Prešov : MPC, 2008, s. 23 – 26.

³ WILD, O. *Šťastný princ*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 1997, s. 48 – 63.

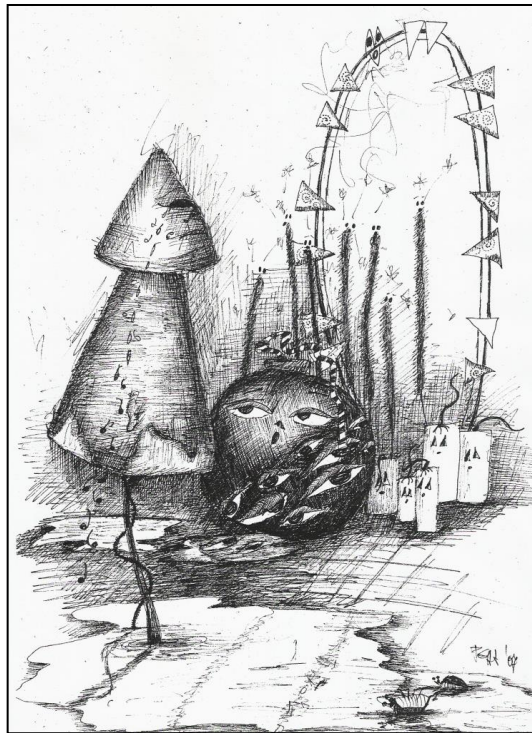
NÁMETY A ROZHĽADY

ne. Vždy pripevní na tabuľu jeden obraz. Nasleduje krátky rozhovor o obraze. Čo žiaci vidia na obraze, čo ich zaujalo, čo daný obraz znázorňuje, či je niekto, kto je na každom obraze. Keď už sú pripevnené všetky obrázky, žiaci sa snažia nájsť súvislosť medzi nimi.

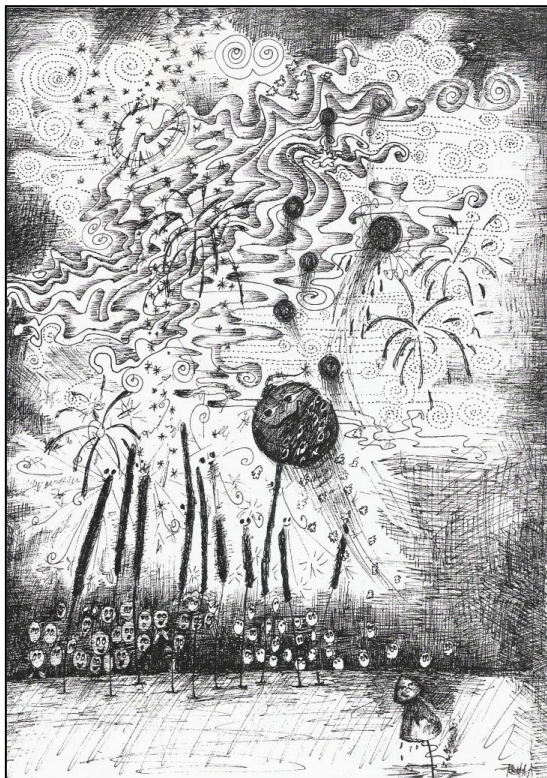
Obr. 1

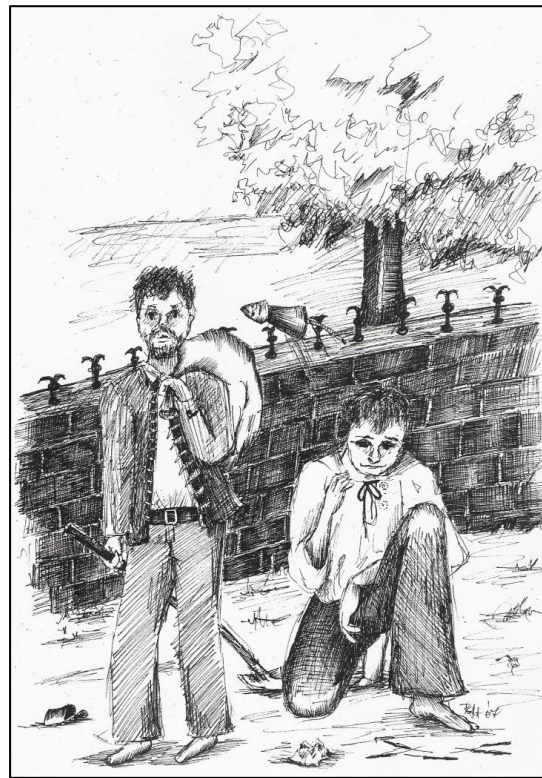
Obr. 2

Obr. 3

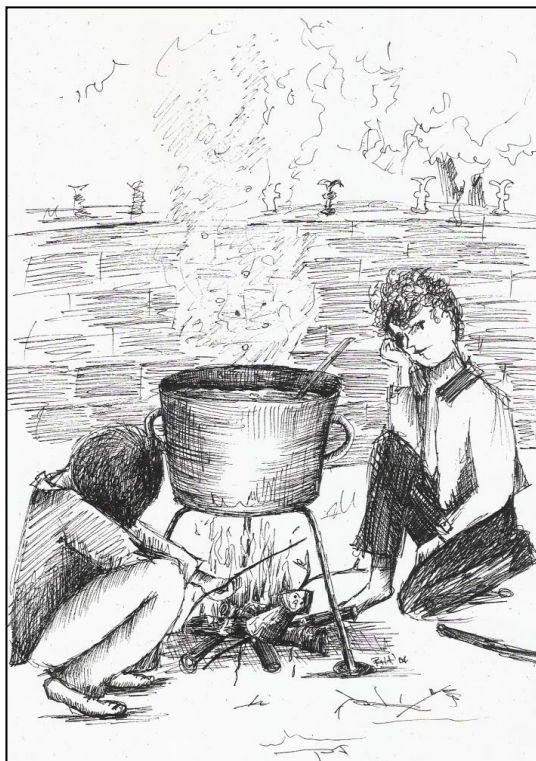

Obr. 4

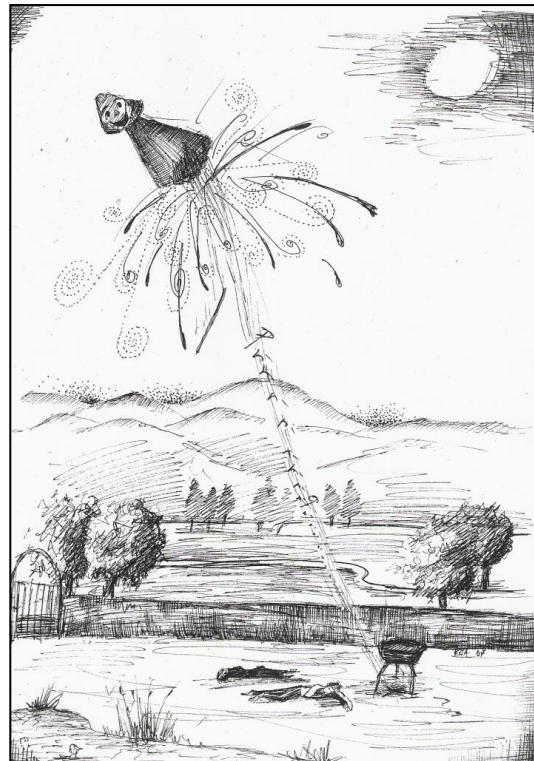

NÁMETY A ROZHĽADY

Obr. 5

Obr. 6

Po práci s obrazmi majú žiaci za úlohu vymyslieť k nim krátky príbeh (zapišu si ho do druhej úlohy v pracovnom liste). Po skončení práce dobrovoľníci predstavia svoj príbeh. Po prezentácii učiteľ prečíta skrátenú verziu rozprávky:

Kráľovský syn sa ženil. V celej krajine vládlo veselie. Na počesť princeznej dal kráľ pripraviť ohňostroj. Kráľovský ohňostrojca bol v deň svadby v pohotovosti. Na konci kráľovskej záhrady postavili veľké lešenie, a len čo kráľovský ohňostrojca uložil všetko na svoje miesto, začali sa jednotlivé časti ohňostroja spolu rozprávať. „Svet je veru krásny!“ zvolala malá rozbuška. Som veľmi rada, že som precestovala kus sveta. Cestovanie človeku nesmierne veľa dáva a zbavuje ho všetkých predsudkov.“

„Kráľovská záhrada ešte nie je svet, ty rozbuška jedna bláznivá,“ uzemnila ju veľká ohnivá guľa, „svet je obrovský a možno ani za tri dni by si si ho poriadne neprezrela.“

„Každé miesto, ktoré má človek rád, je mu svetom,“ vykričilo zádumčivé katarínske koleso.

Vtom sa ozvalo ostré, suché zakašľanie a všetky súčiastky ohňostroja sa obzreli. Ten kašeľ pochádzal od štíhlej, namyslene sa tváriacej rakety, ktorá bola priviazaná ku koncu dlhej palice. Vždy predtým, než vyslovila nejakú poznámku, zakašľala, aby upútala pozornosť. „Ehm! Ehm!“ Len čo zavládlo dokonalé ticho, raketa zakašľala po tretí raz a začala rozprávať. Hovorila pomalým a zreteľným hlasom. Veru, mala úžasne vybrané spôsoby. „Aké má kráľov syn šťastie,“ poznamenala, „že sa žení práve v deň, keď ma majú vystreliť. Naozaj, ani keby to bolo vopred dohodnuté, nemohlo mu to vyjsť lepšie; ale princovia majú vždy šťastie.“

„Preboha!“ zhíkla malá rozbuška. „A ja som si myslela, že je to úplne naopak, že nás majú vystreliť na princovu počesť.“

„Možno, že to vo vašom prípade tak je,“ odpovedala raketa, „ja som nezvyčajná raketa a pochádzam z nezvyčajných rodičov. Moja matka bola kedysi najslávnejším katarínskym kolesom. A otec bol raketa ako ja a pochádzal z francúzskeho rodu. Nazvali ho triumfom pylotechnického umenia.“

„Pyrotechnického, chcete azda povedať pyrotechnického?“ ozval sa bengálsky oheň. „Viem, že sa vraví pyrotechnický, lebo som to videl napísané na svojej vlastnej plechovej škatuli.“

„Nuž, počujte, povedala som pylotechnického,“ odpovedala raketa prísny tónom.

„Hovorila som,“ pokračovala raketa, „hovorila som... O čom som to vlastne hovorila?“

„Rozprávali ste o sebe,“ odpovedala svietivá guľa.

„Pravdaže. Vedela som, že som musela rozoberať nejakú zaujímavú otázku, keď ma tak hrubo prerušil. Nenávidím hrubosť a nevychovanosť akéhokoľvek druhu, pretože som nesmierne senzitívna. Nikto na svete nie je taký senzitívny ako ja. Som o tom presvedčená.“

„... veru, keď tak uvažujem o svojom dôležitom postavení, hneď ma to dojíma k slzám.“

„Ak chcete spraviť radosť druhým,“ upozornila ju svietivá guľa, „mali by ste radšej zostať suchá.“... „Ale ja budem plakať kedykoľvek sa mi zachce.“ A naozaj sa rozplakala. Skutočné slzy jej stekali po palici ako kvapky dažďa a takmer utopili dva chrobáčky, čo sa práve rozhodli, že si založia spoločnú domácnosť, a hľadali pre svoj príbytok vhodné suché miesto.

„Nech sa začne ohňostroj!“ rozkázal kráľ. Bolo to naozaj veľkolepé divadlo.

Učiteľ preruší čítanie rozprávky, pretože nasledujúcu časť majú žiaci v pracovnom liste (úloha č. 3, prvá ukážka). Prečítajú si ukážku a vypracujú úlohy pod úryvkom. Po skončení práce učiteľ opäť prečíta ďalšiu časť rozprávky.

Na druhý deň prišli záhradníci pomocníci, aby všetko upratali. – To je nepochybne delegácia, – pomyslela si raketa. – Prijmem ich s patričnou dôstojnosťou. – Ohrnula nos a prísne sa zamračila, akoby myslela na niečo veľmi dôležité. No záhradníci si ju vôbec nevšimli. Až keď sa zberali preč, zbadal ju jeden z nich. „Aha, aká ošklivá raketa!“ zvolal a hodil ju ponad múr do priekopy.

„Ošklivá raketa? Ošklivá raketa?“ opakovala si kým svištala vzduchom. „To nie je možné! Ohnivá raketa – tak to ten chlap povedal. Ošklivá a ohnivá znie veľmi podobne, ba často aj znamená to isté,“ a dopadla do blata.

„Nie je to tu veru pekné,“ poznamenala, „ale nepochybne sú to dajaké vychýrené kúpele.“

... A zapadala hlbšie do blata. Začala práve uvažovať o osamotenosti génia, keď vtom pribehli k priekope dvaja malí chlapci v bielych šatočkách, s kotlíkom a niekoľkými otiepkami raždia. „To je určite tá deputácia,“ pomyslela si raketa a zatvárila sa veľmi vznešene.

NÁMETY A ROZHĽADY

Zvyšok príbehu majú žiaci v pracovnom liste (úloha č. 3, druhá ukážka). Prečítajú si úryvok a opäť odpovedia na otázky.

V závere hodiny žiaci uvažujú o tom, či stačí poznať odpoveď na otázku, kto som? Sme jedineční v svojom poslaní. Každý z nás je tu preto, aby obohatil tento svet. Ako to urobíme je len a len na nás. Žiaci majú pouvažovať, či by zmenili zadanie prvej úlohy v pracovnom liste. A ak áno, ako by to urobili. Uvažovaním by mali dospieť k názoru, že okrem poznania kto som, je dôležité poznať, kým som. Mali by nájsť určujúce rozdiely medzi poznaním seba, svojou identitou a prosociálnym správaním (ako sa správam voči iným, ako plním svoje poslanie).

Po takto odučenej hodine etickej výchovy žiaci napísali spätnú väzbu⁴:

- Na dnešnej hodine som zistil, že mám v živote poslanie. (Dominik)
- Vyučovacia hodina bola pre mňa veľmi prínosná a poučná. Uvedomil som si, že život nie je len o mne, ale aj o poslaní a o druhých ľuďoch v mojom živote. (Nikolas)
- Dnes som si uvedomila, prečo som tu a že mám určité poslanie a povolanie na tejto zemi, ktoré chcem dosiahnuť a zároveň som si uvedomila, že som tu pre iných, nielen pre seba. Mojm šťastím je robiť šťastných iných. Táto hodina mi umožnila viac sa zamyslieť nad všetkým, čo je pre mňa dôležité a čo chcem dosiahnuť. Páčila sa mi táto hodina. (Silvia)
- Páčila sa mi rozprávka o rakete. Zistila som, že niektoré ciele, po ktorých som túžila, som nespĺnila tak, ako tá raketa. (Dáša)
- Vyučovacia hodina povzbudila moje vnútro, bola veľmi dobrá. Uvedomila som si, že mám cieľ a urobím všetko, aby som ho splnila. (Ad'a)
- Práca s obrázkami bola veľmi zaujímavá. (Patrik)

Poznanie seba

1. Napíšte 10 odpovedí na otázku „Kto som?“

1.....	6.....
2.....	7.....
3.....	8.....
4.....	9.....
5.....	10.....

2. K obrázkom napíšte krátky príbeh.

3. Prečítajte si ukážky a vypracujte úlohy pod úryvkami.

⁴ Písomne zhodnotilo vyučovaciu hodinu 12 žiakov. Všetky výpovede boli pozitívne. Z odpovedí žiakov sme vybrali tie najoriginálnejšie. Ostatné odpovede boli veľmi jednoduché, alebo sa opakovali.

NÁMETY A ROZHĽADY

V 1. ukážke dvorania sledujú ohňostroj. Okrem rakety všetky pyrotechnické pomôcky vybuchli.

Bolo to naozaj veľkolepé divadlo. „Fííí! Fííí!“ vyletelo katarínske koleso a krútilo sa, krútilo sa dookola. „Bum! Prásk!“ vyletela svietiaca guľa. Potom sa nad palácom roztancovali prskavky a rozbušky a bengálsky oheň zafarbil celé okolie na šarlátovo. „Zbohom!“ zvolala ohnivá guľa a zasvišťala vzduchom, vypúšťajúc modré iskierky. „Prásk! Prásk!“ odpovedali prskavky, ktoré sa úžasne bavili. Všetci mali nesmierny úspech, iba neobyčajná raketa neuspela. Bola od plaču taká premočená, že vôbec nebola schopná vyletieť. Najlepšie, čo v sebe mala, bol pušný prach, a ten natoľko zvlhol, že jej bol nanič. Všetky jej chudobné príbuzné, ku ktorým sa nikdy neprihovorila, iba ak nad nimi ohrnula nosom, vylietali k oblohe ako nádherné zlaté kvety s ohnivými lupienkami. „Hurá! Hurá!“ volali dvorania a princeznička sa smiala od radosti.

„Asi si ma šetria na nejakú veľkolepú príležitosť,“ vravela si raketa. „Určite to tak bude,“ a tvárila sa ešte nafúkanejšie než inokedy. Na druhý deň prišli záhradníci pomocníci, aby všetko upratali. – To je nepochybne delegácia, – pomyslela si raketa. – Prijmem ich s patričnou dôstojnosťou. – Ohrnula nos a prísne sa zamračila, akoby myslela na niečo veľmi dôležité. No záhradníci si ju vôbec nevšimli. Až keď sa zberali preč, zbadal ju jeden z nich. „Aha, aká ošklivá raketa!“ zvolal a hodil ju ponad múr do priekopy.

Charakterizujte raketu. Všetky pyrotechnické pomôcky poznali svoje poslanie? V čom sa raketa odlišovala od ostatných pyrotechnických pomôcok? Opíšte, v čom sa odlišovali pyrotechnické pomôcky od rakety.

V 2. ukážke raketu nájdu dvaja chlapci.

„Aha!“ zvolal jeden z chlapcov. „Pozri, aká stará hnusná lata. Ktovie ako sa sem dostala.“ A vytiahol raketu z blata. „Hnusná lata!“ opakovala raketa. „To nie je možné! Hruď zo zlata, tak to povedal. Hruď zo zlata, to je pre mňa poklona. Zrejme ma omylom pokladá za niektorého z dvorských hodnostárov.“ „Hodme ju do ohňa!“ navrhol druhý chlapec. „Aspoň to v kotlíku rýchlejšie zovrie.“ A tak naukladali otičky raždia na kopy, raketu položili celkom navrch a zapálili oheň.

„To je úžasné!“ zvolala raketa. „Idú ma odpáliť za bieleho dňa, aby ma všetci videli.“ „Trocha si pospíme,“ povedali si chlapci, „a keď sa zobudíme, v kotlíku už bude vriieť.“ Lahli si do trávy a zatvorili oči. Raketa bola veľmi prevlhnutá, takže trvalo dlho, kým sa rozhorela. No nakoniec sa predsa len chytila. „Teraz sa vznesiem!“ skríkla, celá zmeravela a vyplla hruď. „Viem, že vyletím vysoko nad hviezdy, vyššie, než je mesiac, vyššie, než je Slnko. Ba vyletím tak vysoko, že ...“ „Fííí! Fííí! Fííí!“ a vzniesla sa rovno k oblohe. „To je úžasné!“ volala. „Takto poletím večne. To je veru úspech!“ Ale nikto ju nevidel. Potom začala cítiť po celom tele zvláštne trpnutie a chvenie. „Teraz vybuchnem!“ skríkla. „Zapálím celý svet a narobím taký rachot, že celý rok nikto nebude o ničom inom hovoriť.“ A naozaj vybuchla. „Bum! Bum! Bum!“ vystreľoval pušný prach. Ale nikto ju nepočul, ani tí dvaja malí chlapci, lebo tuho zaspali. Nakoniec z nej zostala iba palica a tá spadla na chrbát husi, ktorá sa

NÁMETY A ROZHĹADY

prechádzala popri priekope. „Prepánajána!“ zagágala. „Budú pršať palice,“ a rýchle vletela do vody. „Vedela som, že vyvolám úžasnú senzáciu,“ zasyčala raketa a zhasla.

Stačí v živote poznať kto som? Čo nás odlišuje od iných ľudí? Kto som, či...? Čo je našim poslaním?

LITERATÚRA

HOVANCOVÁ, Z.: *Metodický postup pri práci s hodnotami kresťanskej etiky v literatúre*. Prešov : MPC [Špecializačné inovačné štúdium, Záverečná práca], 2008.

WILD, O. *Šťastný princ*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 1997.

Štátny vzdelávací program. Predmet Etická výchova pre gymnázia. Bratislava, 2015. Dostupné na: http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/eticka_vychova_g_4_5_r.pdf.

POUŽÍVANIE SLOVA CHARAKTERISTIKA V PLURÁLI

Mgr. Lucia Jasinská, PhD.

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Substantívna paradigma štandardne obsahuje 12 gramatických tvarov (okrajovo 13, ak by sme uvažovali aj o tvare vokatívu), no niektoré substantíva tvoria len šesťčlenné paradigmy, a to v závislosti od svojich sémantických a klasifikačných príznakov – ide o tzv. singuláriá tantum (*hnev, krv, ľud*) alebo o pluráliá tantum (*hodinky, nožnice, žiabre*). Ako vyplýva aj z príkladov, pravé abstraktá a látkové aj hromadné konkréta majú iba podobu jednotného čísla a ak sa pri nich použije tvar plurálu, zvyčajne sa ním vyjadruje séma druhovosti, a nie reálny počet danej substancie (*Do kávy si dávam cukor./Do kávy si dávam dve lyžičky cukru. – Cukry sú dôležitou súčasťou potravy.*); navyše väčšinou dochádza k sémantickým posunom (*Jej krása ma očarila. – Obdivovali sme krásy Tatier.*). Uplatnenie adekvátnych tvarov množného čísla teda závisí od sémantiky daného slova v kontexte. V školskej praxi, ale aj v rôznych textoch z iných oblastí, sa neraz môžeme stretnúť s plurálovou podobou slova *charakteristika* (napr. *Toto sú jeho základné charakteristiky.*).

Z výkladu slova *charakteristika* v slovníku je zrejmé, že ide o monosémantickú lexému: *charakteristika* je „vystihnutie podstatných vlastností: *stručná charakteristika osoby, národa, podrobná charakteristika doby*¹. V novšom výkladovom slovníku sa k pôvodnému významu – „vystihnutie podstatných, typických vlastností niekoho, niečoho; literárny žáner založený na vystihnutí podstatných, typických vlastností niekoho, niečoho“² – doplnil, presnejšie z neho sa odvodil druhý význam s platnosťou termínu v technickej oblasti, ktorý je definovaný ako „hodnoty určujúce vlastnosti mechanizmu, prístroja: *frekvenčná ch. prenosu; softvérová ch. databázy; prevodová ch. zosilňovača*³. V oboch prípadoch lexikografického spracovania sú takmer výlučne uvedené príklady, v ktorých sa slovo *charakteristika* nachádza v tvare jednotného čísla (*základná, výstižná charakteristika osoby, niečej povahy; všeobecná, súhrnná charakteristika štúdia, činnosti; vnútorná, vonkajšia charakteristika postavy literárneho diela; gramatická charakteristika slova; charakteristika ochorenia; podať charakteristiku slovníka; leták obsahuje stručnú charakteristiku*

¹ *Krátky slovník slovenského jazyka*. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava : Veda, 2003, s. 207.

² *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011, s. 251.

³ Tamže.

pamiatky; podať charakteristiku), iba v jednom prípade je použitá forma množného čísla (*jednou z charakteristík modernej vedy je objektivita*).

O možnosti použiť plurálovú podobu svedčí aj explicitné uvedenie pádovej prípony v genitíve singuláru (-y), ako aj uvedenie genitívnej podoby plurálu (charakteristík) v kodifikačných príručkách, z čoho vyplýva, že gramaticky je takýto tvar korektný. Zamerajme sa však na význam uvedeného slova. Ak *charakteristiku* nejakého objektu vnímame ako akýsi súhrn identifikovaných, opisovaných a vymenovaných vlastností, potom používanie formy množného čísla substantíva *charakteristika* možno pokladať za nenáležitú. Navyše za synonymá k slovu *charakteristika* sa považujú slová *charakterizácia, povahopis* a *povahokresba*⁴, ktoré klasifikujeme ako abstraktné substantíva.

Ten istý princíp sa realizuje pri pomenovaní literárneho, resp. umeleckého žánru, ktorý vzniká zaznamenaním či opísaním typických črt a vlastností nejakej osoby alebo veci. V tejto súvislosti sa žiada pripomenúť definíciu charakteristiky v štylistike slovenčiny, ktorá znie: „Opis, v ktorom sa vymenúvajú nielen príznačné (typické) telesné znaky a vlastnosti človeka, ale i – alebo najmä – jeho povahové vlastnosti, záujmy a schopnosti, jeho mentálne a emocionálne založenie a prípadne i jeho názory, sa nazýva charakteristika.“⁵ Sémantika pojmu tu determinuje zachovanie singulárnej formy. Na druhej strane, pri sémantickom posune, keď dochádza ku konkretizácii významu, sú tvary množného čísla náležité, napr. *Na hodinách sme písali takmer samé charakteristiky* (= písali sme slohové práce).

Používanie jednotlivých foriem slova *charakteristika* sme overovali aj v databáze Slovenského národného korpusu (SNK), konkrétne vo verzii prim-8.0-public-sane⁶, ako aj v ručne morfológicky anotovanej verzii korpusu r-mak-6.0⁷. V hlavnom podkorpuse má vyhľadávané slovo 23 757 výskytov, pričom v tvaroch singulárnej paradigmy je 15 083 výskytov (...*hoci často vtlačili najviac črt charakteristike toho-ktorého obdobia...*; *Odklon od osvietenského racionalizmu sa prejavuje aj v charakteristike postáv.*; *Za touto charakteristikou však netreba hneď vidieť klasickú voskovú figurínu svätca...*) a v tvaroch plurálu je 8 674 výskytov (...*sa dostaneme k jazdným charakteristikám...*; ...*skôr záleží na lokalite a doplnujúcich charakteristikách, ako je poschodie, vybavenie bytu...*), čo predstavuje až 36,5 % z celej paradigmy. Podobné výsledky sa ukázali aj pri overovaní tvarov lexémy *charakteristika* v korpuse r-mak-6.0, kde z celkového počtu 29 výskytov 11 plurálových tvarov predstavuje 38 %. V mnohých prípadoch dochádza pri použití foriem množného čísla k významovým posunom (*Fantastiku, ktorá je dominantou charakteristikou fantasy...*; *Ďalšou charakteristikou je maximálna denná teplota vzduchu...*), resp. k synonymizácii lexémy *charakteristika* so slovami ako *vlastnosť, znak, atribút, črta* a pod. (potom aj slovníkový príklad *jednou z charak-teristík modernej vedy je objektivita* vyjadruje to isté ako

⁴ Bližšie pozri: *Synonymický slovník slovenčiny*. Red. M. Pisárčiková. 3. nezm. vyd. Bratislava : Veda, 2004, s. 165.

⁵ FINDRA, J.: *Štylistika slovenčiny*. Martin : Osveta, 2004, s. 149.

⁶ Ide o korpus, ktorý obsahuje 1 076 309 519 slov v textoch rôznych štýlov v nevyváženom pomere (73,75 % publicistické, 16,33 % umelecké, 8,91 % odborné, 1,01 % iné texty).

⁷ V tomto korpuse sa nachádza 977 871 slov v textoch s nevyváženým štýlovým zastúpením (30,5 % publicistické, 50,5 % umelecké, 19,0 % odborné texty).

napr. *jednou z vlastností modernej vedy je objektivita/jedným zo znakov modernej vedy je objektivita*).

Ako vyplýva z krátkeho korpusového prieskumu, na základe špecifikácie významu a v nadväznosti na novovznikajúcu lexiu je pri uplatňovaní jednotlivých foriem slova potrebné rešpektovať kontextový význam lexémy, čím sa navyše potvrdzuje dynamika systému a pohyby na osi sémantiky aj gramatiky.⁸

LITERATÚRA

FINDRA, J.: *Štylistika slovenčiny*. Martin : Osveta, 2004.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. doplnené a upravené vydanie. Bratislava : Veda, 2003.

Pravidlá slovenského pravopisu. 3. upravené a doplnené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava : Veda, 2000.

Slovenský národný korpus – prim-8.0-public-all. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2018. Dostupný z [www: http://korpus.juls.savba.sk](http://korpus.juls.savba.sk).

Slovenský národný korpus – r-mak-6.0. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2018. Dostupný z [www: http://korpus.juls.savba.sk](http://korpus.juls.savba.sk).

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3. nezmenené vydanie. Bratislava : Veda, 2004.

⁸ Príspevok vznikol ako súčasť grantového projektu č. 008UPJŠ-4/2017 *Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie súčasnej literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ; vedúci projektu: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.)*

LITERÁRNA EXKURZIA 2018¹

Bc. Petra Štefánová

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach*

Dňa 20. 4. 2018 sa študentky slovenského jazyka a literatúry vybrali na literárnu exkurziu, ktorá je každoročne organizovaná pod vedením doc. PhDr. Marianny Sedlákovej, PhD., a Mgr. Markéty Andričíkovej, PhD. O exkurziu je každoročne veľký záujem a nebolo tomu inak ani tento rok.

Prvou zastávkou bol Prešov, v ktorom navštívili 120-ročnú Ortodoxnú židovskú synagógu. „Interiér synagógy bol farebný, prepracovaný a dýchal históriou. V spojení s výkladom to bol neopakovateľný zážitok.“ – nadchýnala sa priestorom synagógy jedna zo študentiek slovenčiny. Poslucháčky mali možnosť vidieť maľby na stenách historickej stavby a na hornom poschodí mali k dispozícii výstavu židovských predmetov.

Po historickom a vizuálnom zážitku sa milovníčky literatúry vybrali do Kežmarku. Univerzitný autobus sa na pár minút premenil na jazdný jukebox: „Náčo póójdem domov, tralala...“ ozývali sa rôznorodé pesničky, ktorými si krátili cestu. „Jééj, pozrite, Spišský hrad!“ – spontánnym výkrikom nechtiac prerušila refrén jedna z pasažierok. Všetci zvedavo vykukli spoza okien, niektorí neváhali a majestátnu zrúcaninu si zdokumentovali. „Spišský hrad, patrí k najväčším zrúcaninovým komplexom v strednej Európe a je zapísaný do zoznamu UNESCO.“ – v tej chvíli pani doc. Sedláková vymenila rolu jazykovedkyne za rolu sprievodkyne.

O 13.00 autobus dorazil do Kežmarku, v ktorom ich čakali ďalšie historické pamiatky. Ako prvé navštívili Evanjelické lýceum, teraz je to Lyceálna knižnica, ktorá vzbudila v študentkách nevšedné pocity: „Tá

¹ Dve publikované reportáže z literárnej exkurzie vznikli v rámci predmetu didaktika literatúry (II. stupeň VŠ vzdelávania – učiteľstvo akademických predmetov) v tvorivej konzultácii s vyučujúcou doc. PaedDr. Ivicou Hajdučekovou, PhD.

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

knižnica bolo niečo, čo som ešte nikdy nevidela. Tie sto, dvesto, tristoročné knihy mali v sebe takú moc, že som ich mala chuť všetky prečítať.“ – zdôverila sa mi po návšteve ne-nemenovaná kamarátka.

Nasledujúcou zastávkou bol drevený artikulórný kostolík, ktorý navonok vyzeral nevýrazne a skromne, ale vo vnútri boli pocity aj takéto: „Keď som vošla dnu, stratila som slová... Som rada, že som mala možnosť vidieť takú majestátnosť a pôvab... Máme krásnu krajinu!“

Ani tu sa však zážitky dňa neskončili. Po príchode do Danišoviec ich čakal ešte jeden bod programu – beseda s básnikom, prozaikom a literárnym kritikom. Miroslav Brück odštartoval maratón zaujímavých besied spolu s ďalšími osobnosťami súčasnej slovenskej literatúry.

Po Miroslavovi Brückovi prišiel študentkám a pedagógom rozozvučať duše nezameniteľný hudobník Michal Smetanka. A nakoniec, po príjemnej hudobnej zložke, dostali tvorivú úlohu: pomocou vlny mali vyobraziť – háčkováním a štrikovaním – literatúru. Či si zvolia poéziu, prózu, rozprávku... bolo len na nich. A to všetko do nedeľného odchodu!

Nasledujúci deň – v sobotu 21. 4. 2018 – si všetci účastníci exkurzie mali možnosť vypočuť zaujímavý výklad dvoch umelcov – naslovovzatých odborníkov. Petra Milčáka, súčasného básnika a vydavateľa, a výtvarníka Slavomíra Zombeka, ktorý predstavil ukážky zo svojej tvorby. Záujemcovia si mohli zakúpiť najnovšie tituly vydavateľstva Modrý Peter. A niektoré, pre „fajnšmekrov“, čakali aj s podpismi autorov. Po výdatnom obede mali študentky voľno, ktoré využili na tvorbu svojich prác. Kým jedny sa vôbec netajili rozpakmi:

„Ešte vôbec netušíme, čo budeme robiť, nevieme ani háčkovať, ani štrikovať... samy sa necháme prekvapiť, čo nám napadne,“ iné naopak: „My už sme začali pracovať na našom umeleckom diele včera, dnes už ho musíme len dokončiť.“ Atmosféra bola napätá. Na chodbách ste sa mohli stretnúť s vysmiatymi, zamyslenými, ale aj flegmatickými tvármi, z ktorých bolo čitateľné, v akej fáze je ich úloha.

Po chvíľke voľna nasledovali ešte dve besedy. Prvá beseda a workshop boli s básnikom Valentínom Šefčíkom, autorom kníh pre deti, napr. *Kniha na vydaj* (2000), *Kamienky pri ceste* (2007), *Basta fidli* (2010). Zaujal všetkých svojou pozitívnou energiou a originálnym workshopom na tému „Čo je to poézia“. Tú demonštroval pomocou bublifuku. Literárny vedec a hudobník Igor Jelínek z neďalekých Čiech prišiel priblížiť špecifiká prekladu operného libreta. O *Lady Macbeth Mcenského újazdu* od Dmitrija Šostakoviča prezradil, že „ruský skladateľ tento príbeh nevymyslel, vychádzal ze stejnojmenné črty od Nikolaje Semjonoviče Leskova.“ Pútavý výklad osviežil lyrickým hlasom svojej gitary.

A bola tu nedeľa, čas vyhodnotiť práce, ktoré študenti v priebehu dvoch dní vytvorili. Impulzov na inšpiráciu bolo neúrekom. Všetky neopakovateľné zážitky – prehliadky či návštevy historických pamiatok, ale aj bohatá ponuka besied so súčasnými spisovateľmi, hudobníkmi, umelcami – mohli byť hnacím motorom. A veru aj boli.

„Som nadšená! Ja a kolegovia sme neskutočne prekvapení, čo ste dokázali vytvoriť za tak krátku dobu... Každé jedno dielo, každý jeden výrobok má svoj príbeh, svoju dušu a je tak jedinečný, že môžete byť všetci na seba hrdí, čo ste dokázali.“ S iskrou v očiach pochválila prezentácie prác doktorka M. Andričíková. Rozhodovanie bolo pre porotu, ktorá pozostávala z pedagógov a doktorandov, veľmi náročné. Nakoniec udelili dve prvé miesta: so svojim výtvorom s názvom *Okno do duše básnika* sa umiestnili bakalárky P. Štefánová, H. Uličná, K. Orlovská, M. Lakatošová. Z druhého prvého miesta sa tešil tiež tím bakalárov: M. Filčáková, N. Prochyrová, K. Vojteková, L. Jacková, G. Kováčová, V. Ďudová. Tie prekvapili svojím výtvorom *C-realizmus* nielen porotu, ale aj seba: „Vôbec sme nečakali, že sa umiestnime na 1. mieste. Sme šťastné a pyšné na náš výtvor, ktorému sme dali dušu,“ komentovala výhru autorka reportáže, P. Štefánová. Víťazkám ešte raz srdečne zagra-tulujeme!²

² Bezprostrednú atmosféru z literárnej exkurzie vám prinášame vo filmových záberoch našich kolegov, študentov masmediálnych štúdií: https://www.youtube.com/watch?v=UEO_V6abzWI.

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Prvé miesto: *Okno do duše básnika*

Druhé prvé miesto: *C-realizmus*

LITERÁRNA KALOKAGATIA ALEBO SYNTÉZA ZMYSLOV

**Bc. Miriama Filčáková, DiS. art., Bc. Natália Prochyrová,
Bc. Katarína Vojteková, DiS. art.**

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach*

Myslíte si, že literatúra sú len poučky, fakty, mená a biffovanie sa diel naspamäť? Aj my sme si to mysleli, až kým sme nevstúpili 20. apríla 2018 do literárneho sna... Tridsaťšesť študentov UPJŠ sa v piatok odvážne vybralo v ústrety novým dobrodružstvám. Pohodne sa usadte, vyrážame!

Naše prvé kroky smerovali do srdca Šariša – Prešova. Tam nás svojou monumentálnosťou ohúrila židovská synagóga. Minulosť. Zvyky, tradície, viera. To všetko nás zasiahlo a predstavilo nám židovskú kultúru tak, ako sme ju doteraz ešte nepoznali. Napriek tomu, že Prešov je mesto od Košíc vzdialené čo by kameňom dohodil, skrýva v sebe tajomstvá, ktoré sa oplatí odhaliť. Napríklad 49. rovnobežku, ktorá okrem Prešova pretína aj mesto módy Paríž, alebo umelecké vyobrazenie rakúskej cisárovnej Sissy či sochu mocného boha morí Poseidona. Ale tam sa naša literárna exkurzia nekončí, nekonečná – nevystupovať!

Obr. č. 1 Fontána so sochou Poseidona pred Dómom sv. Mikuláša v Prešove

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Naša cesta smerovala do malebného podtatranského mesta nazývaného Kežmarok. Tu sme objavili centrum literárneho života básnických velikanov, akými boli napríklad Pavol Országh Hviezdoslav, Martin Rázus a iní. Ozaj, vedeli ste, že ani Hviezdoslav nemal vždy svoj deň? Prezradíme vám tajomstvo. Ale len jedno! Za svoje študentské prehrešky musel stáť niekoľko hodín v malej tmavej kobke. Takže ak sa chcete dozvedieť viac pikošiek zo života našich národných dejateľov alebo vidieť najstaršie knihy na Slovensku či navštíviť artikulárny kostol, určite zavítajte do Kežmarku.

Potom naša posádka zakotvila v Danišovciach, kde na nás čakali zaujímavé prednáškové cykly a besedy. Spisovateľ Miroslav Brück. Hudobník Michal Smetanka. Sobotné ráno nám spestril básnik a vydavateľ Peter Milčák a do tajov výtvarného umenia nás zasvätil Slavomír Zombek. Máli sa vám to? Čerešničkou na torte bolo popoludnie, kde našu myseľ podnietila beseda a workshop s básnikom Valentínom Šefčíkom, ktorú jednohlasne všetci zúčastnení popísali ako niečo vy-ni-ka-jú-ce! Na operné predstavenie nás pozval a skryté miesta prekladu nám predstavil literárny vedec a hudobník Igor Jelínek. Tento vzácny hosť k nám zavítal až z Ostravskej univerzity. Poslucháčov aktívne zapojil do svojej prednášky *Špecifiká prekladu operného libreta*. Predstavil nám preklad operného libreta *Lady Macbeth Mcenského okresu*. Autorom opery je Dmitrij Šostakovič, libreto napísal Alexander Preis podľa rovnomennej novely Nikolaja Leskova. V rámci svojho výkladu nás zasvätil do tajov prekladu. Absolútne! Na vlastnej koži sme si vyskúšali zložitú prácu prekladateľov.

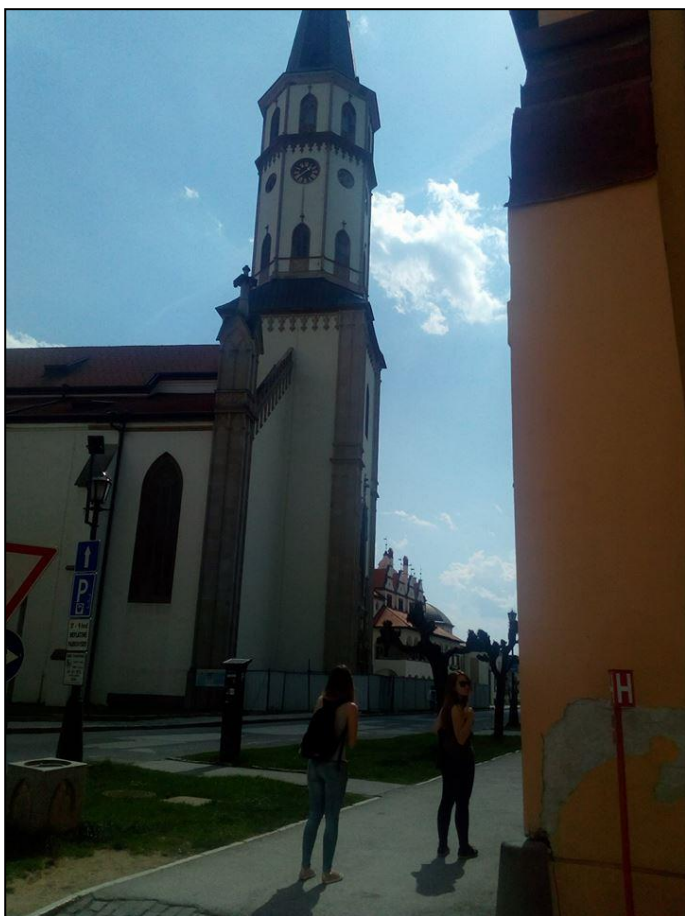

Obr. č. 2 Kreativna chvíľka

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Odniesli sme si nielen nové poznatky, ale aj estetické zážitky a dojmy. Inšpirácie, ktoré sme nasali, sme invenčne aplikovali pri tvorbe zadanej úlohy, v ktorej sme znázornili kolobeh literatúry. Staršia slovenská literatúra, romantizmus, realizmus, medzivojnová literatúra, socialistický realizmus, postmoderna – to všetko sme kreatívne zobrazili s pomocou ihliel, nití, vlny, nožníc, látky a, samozrejme, kúskov seba! Staršiu slovenskú literatúru a romantizmus sme oživilí prostredníctvom ľudových motívov a národných symbolov, akými sú napríklad Tatry. A ako sme sa postavili k realizmu? Doslova lakonicky – jednoduchým mottom: „*Toto je len ružové tričko.*“ na ružovom tričku. Diery, motívy kvapiek krvi, zlomeného srdca a výbuchov z tanku nás preniesli do medzivojnovéj literatúry. Ruky nám zviazal kosák a kladivo, aby sa nám následne otvoril priestor k nespútanému výbuchu zmyslov – postmoderne. Kolobeh ukončil otáznik, pretože aj posledné tričko pre nás ukrylo tajomstvá: „*Kto budú budúce literárne špičky?*“ Nechajme sa prekvapiť!

Že by bol tejto aktivite koniec? Ale kdeže! Veď aký by to bol kolobeh literatúry bez skutočnej literatúry! Aby sme zapojili do celkového výsledku aj druhý najdôležitejší zmysel – sluch, rozhodli sme sa „požičať si“ od spisovateľských veľikánov úryvky z ich tvorby. Spojením vznikol originálny text, ktorý nás previedol literatúrou od stredoveku až po súčasnosť. Vytvoril atmosféru a ideálne doplnil vizuálnu zložku nášho diela. Hotovo!

Obr. č. 3 „Na rohu“ Chrámu sv. Jakuba v Levoči

Keď sa na to spätne pozeráme, na tejto aktivite sme sa naozaj vybláznili! Strihali sme, šili, kreslili, vystrihovali, plietli, maľovali, zauzľovali (aj jazyky), lepili, spájali, hľadali, písali, čítali, počítali (naozaj!), ale najmä sme sa zabávali.

V nedeľu, keď sa už naše literárne dobrodružstvo chýlilo ku koncu, naša posádka zamierila do poslednej medzizastávky. Kráľovského mesta a centra kultúrneho života štúrovcov – Levoče, ktorá nám odhalila svoje historické centrum, napríklad Chrám svätého Jakuba so svetoznámym dreveným oltárom Majstra Pavla z Levoče.

Všetkému dobrému je raz koniec. Aj my sme sa napokon museli rozlúčiť. A zobudili sme sa z nášho literárneho sna, z ktorého si odnášame krásne spomienky a pozitívne impulzy do ďalšieho študentského života. A vy, milí čitatelia, ak máte

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

radi literatúru a zároveň ste milovníci slovenskej kultúry, literárna exkurzia organizovaná Katedrou slovakistiky UPJŠ je pre vás ako stvorená, pretože zasiahne všetky vaše zmysly. Doslova!

Komentár vyučujúcej:

Reportáže z literárnej exkurzie pripravili študentky, priame účastníčky podujatia, v prvom ročníku magisterských študijných programov učiteľstva akademických predmetov v kombináciách v rámci predmetu didaktika literatúry (letný semester 2018). Samotnému koncipovaniu príspevku predchádzalo štúdium charakteristiky tohto beletrizovaného publicistického žánru. Práve fáza beletrizácie, jej cizelovania, bola pre študentky najnáročnejšou. Na porovnanie výsledku ponúkame dve práce, ktoré sa dajú využiť nielen v pregraduálnej príprave budúcich učiteľov, ale aj na hodinách slohu.

*Doc. PaedDr. Ivica Hajdučková, PhD.
(Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie,
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)*

11. ROČNÍK OLYMPIÁDY ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY

Ing. Zuzana Kovaľanová

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže

Slovenský jazyk a literatúra začína byť opäť v pozornosti. V tomto školskom roku sa uskutoční už 11. ročník Olympiády zo slovenského jazyka a literatúry, v ktorom si súťažiaci základných a stredných škôl zmerajú svoje sily z materinského jazyka a slovenskej či inonárodnej literatúry. Práve vďaka olympiáde majú možnosť prehlbovať, rozširovať a upevňovať si svoje komunikačné zručnosti, prehlbovať svoje vedomosti, a to aj vďaka seba-vzdelávaniu a samostatnej tvorivej činnosti, ktoré patria k úspešnej príprave na olympiádu.

Vďaka olympiáde si žiaci základných a stredných škôl môžu porovnávať vedomosti a zručnosti v troch kategóriách v školskom, okresnom, krajskom, a napokon aj v celoštátnom kole.

V tomto školskom roku bude IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, organizovať celoštátne kolo Olympiády zo slovenského jazyka a literatúry v dňoch 11. – 12. 4. 2019. Na súťažiach čaká okrem súťažných úloh aj príjemné prostredie Modry, kde posledné roky života prežil Ľudovít Štúr. Účastníci celoštátneho kola sa môžu tešiť aj na besedu so zaujímavými hosťami, ktorí každoročne svojou prítomnosťou obohatia sprievodný program.

K organizovaniu a odbornej príprave Olympiády zo slovenského jazyka a literatúry neodmysliteľne patrí aj Zasadnutie Slovenskej komisie olympiády, na ktorom sa každoročne stretávajú predsedníčka Slovenskej komisie Olympiády zo slovenského jazyka a literatúry, Mgr. A. Palacková, predsedovia krajských komisií a taktiež ďalší členovia. Práve vďaka zasadnutiu sú členovia komisie informovaní o aktuálnych zmenách týkajúcich sa Slovenskej komisie a samotnej olympiády. Zasadnutie vytvára priestor na diskusiu o nových námetoch, myšlienkach či zmenách, ktoré môžu prispieť k skvalitneniu a neustálemu zvyšovaniu úrovne samotnej olympiády.

Členovia komisie majú možnosť zhodnotiť úspešnosť predošlého ročníka, náročnosť úloh a venujú sa podnetom, ktoré prichádzajú zo strany pedagógov, žiakov či organizátorov. Dôležitým bodom zasadnutia je taktiež príprava nasledujúceho ročníka olympiády a výber miesta konania celoštátneho kola, ktoré organizačne v plnej miere zabezpečuje IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže.

Pevne veríme, že Olympiáda zo slovenského jazyka a literatúry bude každoročne oslovovať viac a viac súťažiacich, ktorí vďaka svojej účasti v súťaži zmysluplne využijú svoj voľný čas, rozšíria svoje vedomosti o nové poznatky, spoznajú nové miesta a taktiež sa zoznámia so svojimi rovesníkmi, s ktorými zdieľajú rovnaké záujmy.

10. KONFERENCIA SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE UČITEĽOV SLOVENČINY V BRATISLAVE

Mgr. Renáta Ondrejková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Rada Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny považuje za najvýznamnejší bod svojej činnosti sprostredkovanie informácií o aktuálnych otázkach týkajúcich sa slovenského jazyka a literatúry pre svojich členov a aj pre ostatných učiteľov slovenčiny. Pravidelne organizuje konferencie a aj odborné semináre a tento rok usporiadala už 10. ročník konferencie.

Konferencia sa konala v dňoch 18. – 19. 10. 2018 v Bratislave, v Kongresovom centre Družba v Bratislave. Program 10. ročníka sa niesol v odborno-metodickom duchu.

Konferenciu otvoril úvodným slovom prof. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD., predseda Rady SAUS. V predpoludňajšej časti vystúpila so svojim príspevkom Mgr. Viktória Khernová z NUCEM a po krátkej prestávke program pokračoval odbornou diskusiou k platnému Štátnemu vzdelávaciemu programu zo slovenského jazyka a literatúry, ktorú viedla PaedDr. Renáta Somorová, námestníčka riaditeľa ŠPÚ v Bratislave.

Mgr. V. Khernová vo svojom príspevku *Inovácie v testovaní T 9* upozornila na zmeny v štruktúre a špecifikácií testov Testovania 9. Inovácie testov spočívajú v navýšení počtu položiek vo všetkých predmetoch na 30, teda aj v slovenskom jazyku a literatúre, v predĺžení času na ich riešenie a v zavedení otvorených položiek – úloh s krátkou odpoveďou. Zmeny sa týkajú obsahu a formy testovacích nástrojov, výstupov národných meraní a harmonogramu testovania. Na školách s vyučovacím jazykom maďarským budú žiaci písať nové typy testov zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry so zameraním na komunikačné zručnosti, súčasťou ktorých bude aj zvuková nahrávka pre časť *Počúvanie s porozumením*. Upozornila aj na zmeny v zákone o výchove a vzdelávaní (školský zákon). Podľa Zákona č. 210/2018 Z. z. sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. – podľa čl. 1, ods. 5 zákona sa § 155 školského zákona dopĺňa odsekom 8., ktorý znie: „*externé testovanie žiakov 9. ročníka ZŠ sa uskutočňuje aj na všetkých gymnáziách s osemročným vzdelávacím programom, kde sa ho zúčastňujú všetci žiaci 4. ročníka osemročného vzdelávacieho programu.*“ Testovania sa teda budú musieť zúčastniť aj žiaci 4. ročníka gymnázií s osemročným vzdelávacím programom.

Po krátkej prestávke program pokračoval odbornou diskusiou a prednáškou k platnému Štátnemu vzdelávaciemu programu zo slovenského jazyka a literatúry. Autorka v príspevku aj v diskusii poukázala na úlohu kurikulárnych dokumentov (KD) ako na jeden z nástrojov riadenia a správy škôl, na jeho diagnostickú a evaluačnú funkciu. KD slúžia na informovanie škôl, učiteľov, rodičov, detí a žiakov. Nové moderné kurikulum má reagovať na meniace sa sociálne, ekonomické, politické, ale aj prírodné podmienky, na vznik nových

INFORMATÓRIUM

a celkom odlišných profesií a pracovných pozícií, a zároveň aj zánik súčasných. Medzi aktérov, ktorí budú participovať na zmenách kurikúl, sa zaraďujú: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu (formuluje základné požiadavky na revíziu kurikúl), Štátny pedagogický ústav (realizátor zmien v oblasti všeobecného vzdelávania), Štátny inštitút odborného vzdelávania (realizátor zmien v oblasti odborného vzdelávania a prípravy), vysoké školy pripravujúce učiteľov materských, základných a stredných škôl – vysokoškolskí pedagógovia podieľajúci sa na pregraduálnej príprave budúcich učiteľov a zabezpečujúci aj postgraduálnu časť prípravy), Kurikulárna rada (podľa školského zákona, § 159), NÚCEM (bude sa podieľať na príprave nástrojov analýz a administrácii diagnostiky na základe odporúčaní tvorcov zmien), Metodicko-pedagogické centrum (na základe vytvorených dokumentov bude zabezpečovať informovanosť odbornej učiteľskej verejnosti v cyklickej pravidelnosti), Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie (posúdi KD z hľadiska relevantných výsledkov výskumu v oblasti psychologických aspektov osobnostného a kognitívneho vývinu detí/žiakov). Svoju expertízu bude realizovať pri zmene KD určených pre predprimárny stupeň, ZŠ, SŠ a vzdelávanie detí a žiakov so zdravotným znevýhodnením a všeobecným intelektovým nadaním, Rada vlády SR pre odborné vzdelávanie a prípravu (zriadená vládou SR ako poradný orgán pre oblasť odborného vzdelávania a prípravy. Prerokúva všetky KD predkladané ŠIOV-om), stavovské organizácie a profesijné organizácie (zastupujúce alebo reprezentujúce školy, profesijné a stavovské organizácie podľa zákona č. 61/2015 Z. z. o odbornom vzdelávaní).

Účastníci konferencie

Návrh na systémové revidovanie kurikúl spočíva spravidla v trvaní dĺžky každého stupňa vzdelávania plus jeden rok na kompletizáciu návrhu. Počas trvania dĺžky stupňa

vzdelávania by mal prebiehať výskum zameraný na vzdelávacie štandardy. V roku po trvaní stupňa vzdelávania by boli na základe výsledkov výskumu vypracované návrhy zmien.

Z workshopu doc. PhDr. Viery Eliášovej, PhD.

Poobedňajší program bol zameraný na praktickú ukážku práce so žiakmi a učebnicou slovenského jazyka pre stredné školy. Blok otvorila prednáška spojená s workshopom na tému *Tvorivé písanie v školskej praxi* pod vedením doc. PhDr. Viery Eliášovej, PhD., z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Učitelia, účastníci konferencie, mali možnosť vyskúšať si a „zažiť“ tvorivú prácu na vyučovacej hodine v úlohe žiakov. Učebnicu *Nový slovenský jazyk pre stredné školy* predstavil Mgr. Ľubomír Lábaj z vydavateľstva Orbis Pictus Istrpolitana.

Na druhý deň konferencia pokračovala vystúpením PaedDr. Jany Handzelovej, PhD., zo Štátnej školskej inšpekcie s príspevkom *Informácie o výsledkoch inšpekčnej činnosti v predmete slovenský jazyk a literatúra*. Autorka poukázala na výsledky kontroly v predmete slovenský jazyk a literatúra na vybraných gymnáziách (14 gymnázií, 6 % z celkového počtu gymnázií) a stredných odborných školách (11 SOŠ, 2 % z celkového počtu škôl tohto typu). Kontrola bola zameraná na dve oblasti – učenie sa žiakov a vyučovanie učiteľom. Sledovalo sa rozvíjanie piatich základných kompetencií: rozvíjanie komunikačných kompetencií, rozvíjanie poznávacích kompetencií (kognitívne/motorické zručnosti), rozvíjanie kompetencií k celoživotnému učeniu, rozvíjanie občianskych kompetencií, rozvíjanie sociálnych kompetencií. Po prednáške prebehla živá diskusia, učitelia sa pýtali napríklad na posudzovanie používania učebníc neschválených MŠVVaŠ (tzv. alternatívnych učebníc), koľko hodín potrebuje inšpektor na kvalitné posúdenie, vyhodnotenie práce učiteľa, či sa hodnotia učitelia rovnako aj v ostatných štátoch EU. Učitelia dostali podnetné odpovede na svoje otázky a pani Handzelová zdôraznila, že inšpektor Štátnej školskej inšpekcie okrem kontroly má v náplni aj metodické aktivity – rozhovor s učiteľmi, práca s predmetovými komisiami, kde vyhodnotí a vysvetlí výsledky inšpekčnej činnosti.

INFORMATÓRIUM

Konferencia pokračovala prednáškou zástupcov NUCEM na tému *Problematika hodnotenia slohových prác na základných a stredných školách a hodnotenie maturitných slohových prác* (Mgr. Branislav Hudcovský, Mgr. Eva Péteryová). Reagovali na aktuálne podnety zo správ predsedov školských maturitných komisií a predsedov predmetových maturitných komisií v školskom roku 2017/2018 ku *Kritériám na hodnotenie PFIČ MS*. Predsedovia ŠMK i predsedovia PMK v nich upozorňujú napríklad na množiace sa problémy s interpretáciou kritérií a rôzne chápanie kritérií hodnotiteľmi a predsedami PMK, nezrozumiteľnosť a komplikovanosť kritérií, na potrebu obnovenia seminárov pre začínajúcich učiteľov (semináre pre učiteľov v praxi realizovali MPC v rokoch 2006 – 2014). Kritériá sú ľahko aplikovateľné aj na opravu slohových prác na druhom stupni základných škôl. Pri hodnotení slohových prác sa sleduje – 1. vonkajšia forma (4 body), 2. vnútorná forma (20 bodov), 3. celkový dojem (4 body), spolu maximálne 28 bodov. V mnohých podnetoch sa objavili aj požiadavky na úpravu kritérií, zmenu bodovania niektorých kritérií. V diskusii zazneli pripomienky, že niektoré kritériá sú komplikované, iné sú nedostatočne zrozumiteľné.

Učebnicu *Nový slovenský jazyk pre stredné školy* predstavil Mgr. Ľubomír Lábaj

Branislav Hudcovský odporúčal učiteľom robiť si vlastné poznámky pri opravách slohových prác pre prípadné neskoršie podávanie informácií či už rodičom, alebo žiakom a aj odborníkom. Skonštatovalo sa, že momentálne najviac problémov majú začínajúci a mladí učelia, ktorým chýbajú informácie a vedomosti práve z tejto oblasti. Na vysokých školách sa pri príprave budúcich učiteľov nevenuje dostatočná pozornosť hodnotiacim kritériám. V diskusii diskutujúci vzniesli požiadavku, aby MPC obnovilo priebežné semináre k hodnotiacim kritériám v periodickej forme, ktoré by boli zamerané na precvičovanie

INFORMATÓRIUM

zručností hodnotiteľov a riešenie niektorých sporných problémov hodnotenia slohových prác a PFIČ MS. Je potrebné, aby tieto semináre boli realizované po celom Slovensku.

Na záver konferencie sa vypracoval dokument *Záver 10. konferencie Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny Bratislava 18. – 19. 10. 2018*, v ktorom sú zhrnuté najdôležitejšie postrehy a návrhy učiteľskej obce¹.

Z vystúpenia PaedDr. Jany Handzelovej, PhD., zo Štátnej školskej inšpekcie

¹ Dokument publikujeme v plnom znení v tomto čísle časopisu a v elektronickej podobe je zverejnený na webovej stránke Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny:
http://www.sausba.sk/dokumenty/dokumenty_pdf/zavery_konferencie_2018.pdf.

ZÁVERY 10. KONFERENCIE SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE UČITEĽOV SLOVENČINY BRATISLAVA 18. – 19. 10. 2018

1. Účastníci konferencie zobrali na vedomie informácie NÚCEM-u o inováciách v testovaní T9 a zhodnotenie výstupov z testovania T9 v roku 2018.
2. Účastníci konferencie berú na vedomie návrh systémového modelu tvorby kurikulárnych dokumentov vrátane procesu ich periodickej inovácie, o ktorom informovali predstavitelia Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny má záujem aktívne vstúpiť do procesu tvorby a inovácií kurikulárnych dokumentov, ktoré sa týkajú predmetu slovenský jazyk a literatúra.
3. Účastníci konferencie odporúčajú opätovne zvážiť v rámci pripravovaných inovácií ŠVP možnosť delenia hodín slovenského jazyka a literatúry vo všetkých ročníkoch (najmä na stredných školách) a zvážiť navýšenie základnej týždennej hodinovej dotácie predmetu.
4. Účastníci konferencie vyjadrujú nespokojnosť s aktuálnou podobou Štátneho vzdelávacieho programu pre ISCED 1, ISCED 2 a ISCED 3. Zároveň požadujú, aby sa tieto základné pedagogické dokumenty vo vzťahu k ich používateľom (učiteľom) vyznačovali vyšším užívateľským komfortom.
5. Účastníci konferencie navrhujú presunúť kompetencie na výber a zabezpečenie učebníc na školy (vrátane presunu adekvátnych finančných prostriedkov).
6. Účastníci konferencie by privítali výraznejšiu aktivitu metodicko-pedagogického centra pri organizácii školení a seminárov pre učiteľov slovenského jazyka a literatúry v rámci systému ďalšieho vzdelávania.
7. Účastníci konferencie požadujú urýchlene riešiť otázku vzdelávania cudzincov na slovenských základných a stredných školách (najmä oblasť ich jazykovej prípravy v slovenskom jazyku) a zabezpečiť plnohodnotnú úroveň ich integrácie v rámci nášho výchovno-vzdelávacieho systému.

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV

Vaše doposiaľ nepublikované príspevky posielajte e-mailom na adresu 2002saus@gmail.com v programe MS Word: typ písma: Times New Roman, veľkosť písma 12; riadkovanie 1,5. Za svojím príspevkom uveďte zoznam použitej literatúry v abecednom poradí v súlade s platnou bibliografickou normou. Rozsah príspevku sa neurčuje. Abstrakt a resumé sa nevyžaduje. Váš príspevok autorizujte menom, priezviskom, akademickým titulom, názvom a adresou pracoviska. Príspevok musí byť v súlade s obsahovým zameraním časopisu. Súčasťou textu môžu byť aj fotografie, tabuľky, grafy a pod. Fotografie zasielajte vo forme samostatného súboru. Všetky publikované príspevky sú recenzované. Redakčná rada si v spolupráci s prispievateľom vyhradzuje právo upraviť alebo skrátiť niektoré príspevky, príp. príspevok neuverejniť. Za zaslané príspevky vám vopred ďakujeme.

V prípade záujmu o inzerciu nás kontaktujte prostredníctvom e-mailu časopisu Slovenčinár: 2002saus@gmail.com.